

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Martina Strnadová

**Mečiarovo Slovensko:
Integrace do NATO nebo spojení
s Ruskem?**

Bakalářská práce

Praha 2011

Autor práce: **Martina Strnadová**

Vedoucí práce: **PhDr. Bohuslav Litera, CSc.**

Oponent práce: **Mgr. Karel Svoboda, Ph.D.**

Datum obhajoby: **2011**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

STRNADOVÁ, Martina. *Mečiarovo Slovensko: Integrace do NATO nebo spojení s Ruskem?* Praha, 2011. 47 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra ruských a východoevropských studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Bohuslav Litera, CSc.

Anotace

Cílem bakalářské práce „Mečiarovo Slovensko: Integrace do NATO nebo spojení s Ruskem?“ je popsat integraci Slovenska do Severoatlantické aliance v kontextu slovensko-ruských vztahů, která ve své první fázi skončila neúspěchem. Práce konfrontuje deklarované priority Slovenské republiky v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky s reálnými kroky její vlády pod vedením premiéra Vladimíra Mečiara. V první části se zaměřuje na období Slovenské republiky hned po jejím vzniku v roce 1993, kdy po rozpadu Varšavské smlouvy musela hledat novou bezpečnostní alternativu. Ve druhé části se pak věnuje období třetí Mečiarovy vlády, které bylo pro integrační neúspěch Slovenska klíčové. Práce prokazuje, že nezanedbatelný podíl na tom měly i v té době velmi intenzivní a nadstandardní vztahy Slovenské republiky s Ruskou federací, jejichž hlavním garantem byl Vladimír Mečiar.

Abstract

The primary objective of the Bachelor's thesis: „Mečiar's Slovakia: Integration into NATO or the Alliance with Russia?“ is describe Slovak failed integration into North Atlantic Treaty Organization in the context of Slovak-Russian relations. The thesis confronts declared priorities in foreign and security policy with real actions of the government of Prime Minister Vladimír Mečiar. The first part focuses on the Slovak Republic after its formation in 1993, while the Warsaw Pact disintegrated and Slovakia had to seek alternative security. The second part deals with the third Mečiar's government which was critical for the integration failure of Slovakia. The thesis

confirmed, that intensive and high-standard Slovak-Russian relations and Vladimír Mečiar had an impact on that.

Klíčová slova

Slovensko, Rusko, rozšíření NATO, slovensko-ruské vztahy, Vladimír Mečiar.

Keywords

Slovakia, Russia, NATO enlargement, Slovak-Russian relations, Vladimír Mečiar.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 7. ledna 2011

Martina Strnadová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své bakalářské práce, PhDr. Bohuslavu Literovi, CSc., za jeho odborné rady, připomínky a pomoc. Současně děkuji i své rodině za morální a jinou podporu.

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno:

Martina Strnadová

E-mail:

martinazizi@seznam.cz

Semestr:

5.

Akademický rok:

2009/2010

Název práce:

Vliv slovensko-ruských vztahů na vstup Slovenska do NATO

Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok):

7., 2010/2011

Vedoucí bakalářského semináře:

Doc. PhDr. Jiří Vykoukal, CSc.

Vedoucí práce (není povinné):**Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek):**

Slovensko představovalo jednu část společné republiky Čechů a Slováků až do roku 1993. Po rozdělení si každá z obou republik začala budovat svoji pozici na mezinárodní scéně zcela samostatně. Proto je zajímavé sledovat vývoj u našich sousedů, tím spíše, když se v určitých letech začal ubírat zcela odlišným směrem. Otočil se od nasměrované cesty na Západ zcela na druhou stranu, k Ruské federaci. Zmiňovaným obdobím je období premiérování Vladimíra Mečiara.

Předpokládaný cíl (5 řádek):

Cílem práce je prokázat, že rozdíl mezi veřejně deklarovanou a reálnou bezpečnostní a zahraniční politikou Slovenska zapříčinil vyřazení země z první vlny rozšíření NATO. Otázkou je, zda ovlivnily tuto situaci i vzájemné vztahy Slovenska s Ruskem. A nakolik ji ovlivnila osoba Vladimíra Mečiara na postu premiéra. Moje hypotéza, kterou se pokusím dokázat, je, že osoba Mečiara a vztahy s Ruskem v tom sehrály zásadní roli. Práce bude empirickou analýzou uvedeného problému.

Základní charakteristika tématu (10 řádek):

Zahraniční a bezpečnostní politika Slovenska v devadesátých letech na jednu stranu deklarovala prozápadní orientaci snahou o vstup do Evropské unie a Severoatlantické aliance. Na druhou stranu však Slovensko vyjadřovalo poněkud schizofrenní postoj budováním nadstandardních vztahů s Ruskou federací. Mečiarova vláda neplnila základní podmínky pro vstup SR do NATO, jako jsou stabilita institucí garantujících demokracii v zemi, právní stát, dodržování lidských práv... Slovensko se v té době vyvíjelo spíše v autoritářský stát než parlamentní demokracii. V této politice mělo Slovensko významného spojence v Rusku, jelikož to si skrze Slovensko snažilo uchovat svůj vliv v oblasti střední Evropy a bylo zásadně proti rozšiřování NATO. Proto si Slovensko politicky zavazovalo - množství smluv a dohod, ekonomicky, surovinová závislost na ruském dovozu - díky čemuž Slovensko ze své spolupráce s Ruskem těžilo. Následné nezařazení Slovenska do první vlny uchazečů o členství v NATO se stalo v podstatě úspěchem ruské diplomacie. Výměnou osoby na postu premiéra se vnitropolitická situace v zemi stabilizovala a Slovensko bylo přizváno ke vstupu do NATO.

Předpokládaná struktura práce (10 řádek):

Výběr tématu, hypotéza

Časové vymezení a metodologie

Samostatné Slovensko – deklarovaná zahraniční a bezpečnostní politika

Slovensko a rozšíření NATO – podmínky vstupu

Postoj Ruské federace k rozšíření NATO

Slovensko–ruské vztahy

- zájmy Ruska

- zájmy Slovenska

Osoba Vladimíra Mečiara - jeho politika, vliv

Zhodnocení zahraniční politiky Slovenska ve vztahu k Ruské federaci

Zhodnocení zahraniční politiky Slovenska ve vztahu k NATO

Změny ve vnitropolitické situaci Slovenska v roce 1998 a jejich vliv na vstup země do NATO

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

- Baturin, J. M. (ed.): Jelcinova epocha 1988-2000. Od Gorbačova k Putinovi – obrazy moderních dějin Ruska, Praha 2003
- Bútor, M. (ed.): Slovensko 1996: Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997, Bratislava 1997
- Bútor, M., Hunčík, P. (ed.): Slovensko 1995: Súhrnná správa o stave spoločnosti, Bratislava 1996
- Bútor, M., Ivantyšin, M. (ed.): Slovensko 1997: Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1998, Bratislava 1998
- Bútor, M., Šebej, F. (ed.): Slovensko v šedej zóne? Rozširovanie NATO, zlyhanie a perspektívy Slovenska, Bratislava 1998
- Čurda, J.: Cesta Slovenska do NATO: niektoré aspekty integračného úsilia Slovenska v rokoch 1993-2002, Bratislava 2003
- Dančák, B.: Integrační pokusy ve středoevropském prostoru II., Brno 1999
- Dančák, B., Mareš, M. (ed.): Zahraniční politika politických stran v České republice, Maďarsku, Polsku a Slovensku, Brno 2000
- Duleba, A.: Slepý pragmatismus slovenskej východnej politiky: aktuálna agenda slovensko-ruských bilaterálnych vzťahov, Bratislava 1996
- Duleba, A.: From domination to partnership: The Perspectives of Russian-central-east European Relations
- Duleba, A.: Návrh Ruska na vytvorenie nového európskeho bezpečnostného paktu. Odporúčania pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku SR, Bratislava 2009
- Duleba, A.: Slovakia's Relations with Russia and Eastern Neighbours
- Duleba, A., Alner, J.: Koniec súčasnej strednej Európy? : Ukrajina a Slovensko po prvej vlne rozšírenia NATO. Geopolitické scenáre budúceho vývinu neintegrovanej strednej Európy a alternatívy pre Slovensko, Bratislava 1998
- Duleba, A., Hirman, K.: Rusko na konci Jel'cinovej éry. Zahraničná a vnútorná politika, rozširovanie NATO a záujmy Slovenska, Bratislava 1999
- Duleba, A., Lukáč, P., Wlachovský, M.: Zahraničná politika Slovenskej republiky. Východiská, stav a perspektívy, Bratislava 1998
- Gazdag, F.: A Comparative Analysis of the Visegrad Countries and their Endeavours to integrate into the North Atlantic Alliance, Budapest 1997
- Hodač, J., Strejček, P.: Politika Ruskej federácie v postsovětském prostoru a střední Evropě, Brno 2008
- Kuchyňková, P., Šmíd, T.: Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru, Brno 2006
- Leška, V.: Rusko, Polsko, střední Evropa: dědictví minulosti a současnost, Praha 1998
- Mesežnikov, G., Ivantyšin, M. (ed.): Slovensko 1998-1999: Súhrnná správa o stave spoločnosti, Bratislava 1999
- Nagy, L.: Security Concepts of the Visegrad Countries, 1998

Podpis studenta a datum

Martina Strnadová, 1. 2. 2010

Schváleno**Datum****Podpis****Vedoucí bakalářského semináře****Garant oboru**

Obsah

1. ÚVOD.....	2
1.1 Vymezení tématu.....	3
1.2 Metodologie.....	4
1.3 Struktura práce.....	4
1.4 Zhodnocení literatury.....	5
2. PRIORITY ZAHRANIČNÍ A BEZPEČNOSTNÍ POLITIKY SLOVENSKA PO ROCE 1993.....	8
2.1 První integrační kroky samostatného Slovenska.....	9
2.1.1 Reakce NATO na nové evropské uspořádání.....	9
2.1.2 První rok zahraniční politiky Mečiarovy vlády.....	10
2.1.3 Vznik Partnerství pro mír.....	13
2.2 Slovensko-ruské vztahy v kontextu priorit ruské zahraniční politiky.....	15
2.2.1 Postoj Ruska k možnému rozšíření NATO.....	15
2.2.2 Politika Mečiarovy vlády vůči Rusku.....	19
3. TŘETÍ MEČIAROVA VLÁDA A INTEGRAČNÍ SELHÁNÍ SLOVENSKA.....	21
3.1 Severoatlantická aliance připravuje rozšíření.....	23
3.2 Reálná slovenská zahraniční politika.....	23
3.3 Stále intenzivnější slovensko-ruské vztahy na pozadí rozšíření NATO.....	27
3.3.1 Slovenské ekonomické zájmy.....	27
3.3.2 Rusko stále bližším slovenským spojencem i mimo ekonomickou oblast.....	30
4. ZHODNOCENÍ VLIVU SLOVENSKO-RUSKÝCH VZTAHŮ NA NEÚSPĚCH SLOVENSKA V INTEGRACI DO NATO.....	34
4.1 Role Vladimíra Mečiara.....	36
5. ZÁVĚR.....	40
6. SUMMARY.....	42
7. POUŽITÁ LITERATURA.....	44

1. Úvod

Rozpad bipolárního světa na přelomu 80. a 90. let minulého století byl převratnou událostí. Odstartoval ji zánik komunistických systémů v zemích střední a východní Evropy spolu s rozpadem impéria Svazu sovětských socialistických republik a mnohonárodních federativních států Evropy, ale i sjednocení Německa. Důsledkem rozkladu bývalého východního bloku byl vznik zcela nového evropského uspořádání a změna globálních bezpečnostních sil. Noví aktéři se museli začít přizpůsobovat změněným podmínkám a hledali své bezpečnostní zajištění, a to zejména ze strany Západu. V Evropě se začala formovat nová bezpečnostní architektura. Následky rozpadu SSSR byly v té době nepředvídatelné a navíc přibyly konflikty na Balkáně v první polovině devadesátých let. Na základě toho nabyly na důležitosti dva zásadní trendy charakterizující evropskou bezpečnost. Tím prvním byla euroatlantická integrace v rámci NATO a druhým evropská integrace v rámci EU.

Jednou ze změn na mapě Evropy byl i vznik Slovenské republiky. Ta zahájila svou existenci coby samostatný stát 1. ledna 1993 v důsledku rozpadu předchozího společného státu Čechů a Slováků – České a Slovenské federativní republiky. Slovensko se stalo jedním z jejích dvou plnoprávných nástupců. K rozdělení ČSFR došlo klidnou, věcnou, civilizovanou cestou na základě dohody mezi oběma zúčastněnými zeměmi, což ostře kontrastovalo s krvavými konflikty provázejícími rozpad bývalé Jugoslávie či nové formování postsovětského prostoru. Česku i Slovensku se dostalo mezinárodního uznání.

Slovenská republika, v jejíž politice v té době hrál velmi důležitou roli Vladimír Mečiar a jeho Hnutí za demokratické Slovensko, se stala novým aktérem na mezinárodní scéně a svou velikostí i počtem obyvatel se zařadila mezi malé evropské země. A právě pro takové státy bylo důležitou součástí jejich politické strategie začlenění do mezinárodního společenství, aby mohly lépe prosazovat svoje zájmy a hájit svoji bezpečnost. Byly zde i obavy z Ruska, které svoji novou pozici na mezinárodním poli také teprve formovalo a nebylo jisté, jak se zachová. Slovensko si spolu s ostatními střeoevropskými státy zvolilo jako prioritu integraci do západoevropských a transatlantických politických, ekonomických a bezpečnostních struktur – EU a NATO. Jednoznačná prozápadní orientace byla přirozeným a přímým důsledkem politických změn na přelomu 80. a 90. let v zemích střední a východní

Evropy. Stala se symbolem porážky totalitních komunistických režimů a projevem vůle plně se včlenit do struktur vyspělého demokratického světa.

Avšak co bylo veřejně deklarováno, nestalo se skutkem. Reálná politika Mečiarovy vlády ke stanoveným prioritám nevedla.

1.1 Vymezení tématu

Slovenská zahraniční a bezpečnostní politika se začala formovat s datem vzniku samostatného suverénního státu, který se stal jedním ze dvou právních nástupců ČSFR. Slovensko mělo stejný mezinárodní status jako jeho bezprostřední sousedi a partneři z Visegrádské skupiny – Česká republika, Polsko a Maďarsko. I jeho další postup na cestě k evropské integraci a k přechodu od totalitárního systému ke svobodné, pluralitní a demokratické společnosti se zpočátku shodoval s postupem zbývajících tří zemí Visegrádu. Slovensko se však velmi brzy začalo od této cesty odklánět, přičemž se nevyhnulo mnohým zásadním politickým chybám. Věnovalo se spíše budování vlastní politické a ekonomické moci, a to způsobem, který byl s principem integračního procesu v přímém rozporu. Výsledkem bylo vyřazení Slovenské republiky z první vlny rozšíření NATO i EU. Novými členy Severoatlantické aliance se v roce 1999 staly pouze Česká republika, Polsko a Maďarsko.

Předkládaná bakalářská práce v podstatě „vychází“ z dnes již památných a mnohokrát citovaných slov bývalého slovenského premiéra Vladimíra Mečiara: „*Ak neuspejeme na Západe, obrátíme sa na Východ.*“ Ovlivnily vyřazení Slovenské republiky z první vlny rozšíření Severoatlantické aliance tehdejší zcela nadstandardní slovensko-ruské vztahy? A jaký podíl na tom měla samotná osoba bývalého slovenského premiéra Vladimíra Mečiara? Cílem práce je prokázat, že obojí mělo na slovenském neúspěchu svůj nezanedbatelný podíl. Oficiálně sice byly jako důvody nepřijetí Slovenska do NATO v první vlně uvedeny hlavně nestabilní vnitropolitická situace a demokratické deficity země. Dobré vztahy s Ruskem měly na programu i další státy EU a NATO, jejichž snahou bylo zabránit izolaci Ruska. Nicméně aktivity Slovenska ve vztahu k Rusku rámcem „dobrých vztahů“ přerůstaly. Od těch, které s Ruskem provozovaly ostatní země středoevropského regionu, se odlišovaly svou četností, rozsahem a hlavně rétorikou, a ze stran některých představitelů západních států i NATO byly proto posuzovány doslova jako protizápadní. Slovensko se tím zásadně odlišovalo od svých nejbližších sousedů, kteří byli spolu s ním po více než čtyřicet let

součástí jednoho politického a vojenského bloku, v němž měl jednoznačně dominantní postavení bývalý Sovětský svaz, jehož nástupcem je nynější Rusko.

Pro vysvětlení daného problému jsou důležité vztahy Slovenska a Ruska v ekonomické rovině, které z ruské strany přecházely do cíleného politického ovlivňování s mezinárodním dopadem. Podstatný je dále rozvoj vztahů Slovenska s NATO, konfrontace deklarovaných cílů a záměrů vlády v zahraniční a bezpečnostní politice s jejími reálnými kroky k integraci do NATO. Samozřejmě nelze pominout ani měnící se postoj samotné Aliance a také Ruska k jejímu možnému rozšíření.

Práce původně měla sledovat vývoj zahraniční a bezpečnostní politiky Slovenska ve dvou obdobích – za vlády Vladimíra Mečiara a Mikuláše Dzurindy, který vrátil Slovensko do původního západního kurzu. Ale jako klíčová pro danou hypotézu se ukázala období vlád Vladimíra Mečiara, kdy se naplno projevil rozpor mezi deklarovanými a reálnými kroky jeho vlády.

1.2 Metodologie

Stanovená hypotéza bude v práci prokazována víceúrovňovou analýzou několika oblastí. V první řadě jde o deklarované zahraniční a bezpečnostní priority Slovenské republiky, které budou posléze konfrontovány s reálnou zahraniční a bezpečnostní politikou země, v tomto případě v kontextu integrace Slovenské republiky do Severoatlantické aliance. Interpretační analýza primárních i sekundárních zdrojů – dokumentů, programových prohlášení vlády, Mečiarových projevů apod. ukáže, co bylo ze strany Slovenské republiky deklarováno. Druhou oblastí jsou skutečné reakce a reálná politika slovenské vlády v souvislosti s deklarovanými cíli a explanatorní analýza daných parametrů. Tím hlavním je oblast slovensko-ruských vztahů v kontextu integrace Slovenska do NATO. Zde se totiž nejvíce projevoval rozpor v jednání Mečiarovy vlády – nerovnovážné vztahy Slovenska k Východu a Západu, které neodpovídaly stanoveným prioritám v otázce bezpečnostní politiky.

1.3 Struktura práce

Základní struktura práce je daná chronologicky. Její dvě hlavní kapitoly jsou vymezeny lety 1993 až 1998, přičemž pro objasnění prvních kroků při tvorbě zahraniční politiky samostatného Slovenska se velmi krátce vrací i do předchozího federálního období. První kapitola tak postihuje období počínající vznikem samostatného

Slovenska v roce 1993 a končí rokem 1994. Zde je prostor pro stanovení zahraničněpolitických priorit slovenské vlády, k nimž patřily i první integrační kroky země do západních struktur. V této fázi bylo důležité rozebrat formování pozice NATO i Ruska v nově vzniklé situaci na mezinárodní scéně, kdy se Aliance postupně rozhodovala pro rozšíření a ruská reakce na tuto situaci se postupně vyvíjela k jasnému NE. Zde také začínaly vznikat a silnit vztahy Slovenska s Ruskou federací.

Druhá kapitola se věnuje období třetí Mečiarovy vlády v letech 1994-1998, které bylo pro vyřazení Slovenska z první vlny rozšiřování NATO zcela zásadní. Tato kapitola zaznamenává vzrůstající rozdíly mezi deklarovanou a reálnou zahraniční politikou Mečiarovy vlády, hledá důvody pro obrat slovenské zahraniční politiky směrem na východ, a to jak z pozice Slovenska, tak z pozice Ruska. V závěru pak hodnotí dopad slovensko-ruských vztahů na integraci SR do NATO.

1.4 Zhodnocení literatury

V části práce, která se věnuje deklarovaným cílům slovenské vlády, konkrétně prioritám v zahraniční a bezpečnostní politice, jsem využila primární zdroje. Jde o všechny dokumenty, týkající se Severoatlantické aliance – programová vyhlášení vlády SR, projevy, výzvy, memoranda a další dokumenty dostupné na oficiálních webových stránkách slovenské vlády či NATO. Další tyto dokumenty jsem čerpala i z knihy Františka Škvrndy a Petera Weisse *Zahraničná a bezpečnostná politika SR v dokumentoch* a také z přílohy knihy Vladimíra Lešky *Slovensko 1993-2004*, která obsahuje výtahy z programových prohlášení či koaličních dohod a programových tezí slovenských politických stran. Dokumenty týkající se deklarované zahraniční politiky Slovenska jsou v rozporu s vládní praxí Mečiarova kabinetu, samy o sobě tedy nevypovídají o reálné slovenské zahraniční politice v daném období. Posloužily tak k ukázce rozdílu mezi deklarovanou a skutečnou politikou Mečiarovy vlády. Primární zdroje týkající se vztahu Slovenska k NATO byly dobře dostupné. Dokumenty týkající se slovensko-ruských vztahů v daném období Mečiarových vlád by bylo vhodné využít také z primárních zdrojů. Ty však pro mě byly nedostupné. V tomto případě jsem proto musela čerpat ze sekundárních pramenů. Problém nedostupnosti slovensko-ruských smluv tkví možná i v tom, že podle některých nepotvrzených zdrojů se část z obrovského počtu těchto smluv s odchodem Mečiarovy vlády ztratila a dosud se nenašla.

Sekundárních pramenů o dané problematice integrace Slovenska do Severoatlantické aliance je dostatek, a to zejména slovensky psaných. Podstatným zdrojem informací o vývoji slovenské společnosti jsou práce kolektivu autorů z Institutu pro veřejné otázky (IVO) v Bratislavě, zejména ty z let 1995-1997 vydávané pravidelně pod jednotným názvem *Slovensko – Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Zprávy se zabírají vnitropolitickou situací Slovenska, a jako kriticky zaměřené odborné reflexe mají schopnost ovlivňovat proces přípravy a implementace důležitých společenských rozhodnutí. Otázkou je, do jaké míry jsou analýzy autorů objektivní. Jsou kritické zejména vůči vládě V. Mečiara, protože záměrem nevládního neziskového sdružení IVO je prosazování hodnot otevřené společnosti a demokratické politické kultury ve veřejné politice. Navíc jde o analytické ročenky, tudíž hodnocení postrádá časový odstup. Avšak vzhledem k tomu, že se na něm podílí asi padesátičlenný kolektiv autorů, kteří jsou navíc uznávanými osobnostmi ve svém oboru, tento fakt míru subjektivity snižuje. Ze stejného institutu pochází i další studie editorů Martina Bútory a Františka Šebeje *Slovensko v sedej zóne?*, zejména příspěvek Mariána Leška *Príbeh seabiskvalifikácie favorita*. Přínosem pro mě byl zejména svým podrobným přehledným chronologickým řazením nejdůležitějších zahraničněpolitických i vnitropolitických událostí a vládních kroků při integraci SR do NATO. Oceňuji i v knize obsažené diskuze v médiích, rozhovory či některé autentické dokumenty. Jinak ji vzhledem ke stejnému kolektivu autorů a roku vydání 1998 lze zhodnotit stejným způsobem jako výše jmenované analytické ročenky.

K problematice integrace Slovenska do západních struktur je dostupné poměrně velké množství odborných knih i článků od slovenských odborníků, většinou však hodnotí neúspěšnou integraci Slovenska z pohledu vnitropolitického vývoje země, která je pochopitelně v tomto smyslu zásadní. Cenným zdrojem týkajícím se více slovensko-ruských vztahů jsou knihy a články odborníka na tuto oblast Alexandra Duleby, ředitele výzkumného centra Slovenské společnosti pro zahraniční politiku (SFPA). Využila jsem jeho práce, na nichž se podílel s dalšími autory, ale i jeho samostatné odborné články včetně jeho studie *Slepý pragmatizmus slovenskej východnej politiky*. To je vůbec první monografická studie na toto téma. O vnitropolitickém vývoji v postsovětském Rusku a o jeho vztahu ke střední Evropě zejména v kontextu procesu rozšiřování NATO vypovídá kniha A. Duleby a Karla Hirmana *Rusko na konci Jel'cinovej éry*. Velmi kriticky hodnotí východní politiku vlády Vladimíra Mečiara a

jeho snahu o budování jakéhosi nového modelu slovensko-ruských vztahů. Z edice SFPA jsem pro svoji práci využila i další knihu od Miroslava Wlachovského, Pavola Lukáče a A. Duleby *Zahraničná politika SR: východiská, stav a perspektívy*. Její hlavní doporučení a východiska lze nalézt později i ve volebních programech slovenských politických stran a i v programovém vyhlášení slovenské vlády po roce 1998.

Z prací českých odborníků jsem čerpala z knihy Vladimíra Lešky *Slovensko 1993-2004*, která je vydaná roku 2006. Nechybí jí tedy náležitý časový odstup potřebný pro objektivní hodnocení situace z daných let. Je to první česká monografie na dané téma. Analyzuje primární dokumenty a konfrontuje je s politickou praxí. To mi pomohlo doplnit některé chybějící primární zdroje, jež pro mě samotnou byly nedostupné.

Ruský pohled na problematiku rozšiřování Severoatlantické aliance jsem si doplnila například z analýzy historika B. Zanegina *Rusko a NATO*. Ta je k Alianci velmi kritická, přičemž odkazuje na nedávné zkušenosti z období studené války. Stylem a formulací některých názorů autora se mi jeví jako neobjektivní. Ale na druhou stranu dokresluje tehdejší náladu v části ruské společnosti. Otázce střední a východní Evropy coby mostu mezi Východem a Západem se věnují ruští autoři Andrej Kortunov a Andrej Volodin ve studii *Contemporary Russia: National Interests and Emerging Foreign Policy Perceptions*. Podporují v ní společnou slovenskou a ruskou myšlenku na prioritě hospodářské spolupráce.

2. Priority zahraniční a bezpečnostní politiky Slovenska po roce 1993

Zahraníční a bezpečnostní politika samostatné Slovenské republiky navázala na prioritu, již stanovila vláda České a Slovenské federativní republiky, a tou bylo plné začlenění země do západoevropských a transatlantických politických, hospodářských i bezpečnostních struktur. Ze strany Slovenska to byl v podstatě nevyhnutelný krok. Postrádalo dlouhodobou tradici vlastní státnosti a s ní i zahraniční politiky, jež je znakem suverénního státu.

Samostatné slovenské zahraniční a bezpečnostní politice tedy předcházely kroky směřující k západním demokratickým strukturám, jež byly učiněny ještě v rámci federace. Česká a Slovenská federativní republika navázala vztahy s Evropskou unií již 7. května 1990 podepsáním Dohody o obchodu, obchodní a hospodářské spolupráci mezi ČSFR, EHS a EURATOM v Bruselu.¹ Kontakt s NATO navázal český ministr zahraničních věcí Jiří Dienstbier v březnu 1990 schůzkou s generálním tajemníkem NATO Manfredem Wörnerem. Dne 28. listopadu 1990 zasedání Severoatlantického shromáždění udělilo ČSFR statut přidruženého delegáta.²

Rozpuštěním Varšavské smlouvy dne 25. února 1991 na návrh ČSFR zaniklo i její členství ve vojenském paktu, který měl tvořit systém kolektivní bezpečnosti v Evropě, respektive v zemích tzv. východního bloku, a byl v podstatě protipólem Severoatlantické alianci. Hned několik dní poté 1. března 1991 byly dohodnuty oficiální kontakty mezi ČSFR a NATO.

Rozpad Varšavské smlouvy a následné první kontakty s Evropskou unií a Severoatlantickou aliancí byly těmi zásadními událostmi v oblasti bezpečnostní politiky České a Slovenské federativní republiky v letech 1990-91. Současně byly předjednáním prvních styků se západními transatlantickými strukturami i pro pozdější samostatné Slovensko.

¹ „Stručný popis základních mezníků ve vztazích mezi Českou republikou (či ještě také ČSSR a ČSFR) a Evropskou unií“, integrovaný informační systém Úřadu vlády ČR o Evropské unii, <http://www.euroskop.cz/214/sekce/od-navazani-diplomatickych-styku-po-prvni-kolo-jednani-v-rijnu-1998/> (staženo 20. 10. 2010).

² „Historie vztahů mezi Českou republikou a NATO 1985-2002“, Official Site of the Informační centrum o NATO, http://www.natoaktual.cz/na_cr.asp?y=na_cr/cravztaahsnato.htm (staženo 20. 10. 2010).

2.1 První integrační kroky samostatného Slovenska

2.1.1 Reakce NATO na nové evropské uspořádání

Severoatlantická aliance s koncem studené války a zánikem Varšavské smlouvy z velké části ztratila smysl své existence. Musela se přizpůsobit novým podmínkám a zahájit svoji transformaci. Bylo důležité, že od počátku nebyla pouze vojenskou organizací. Na základě Washingtonské smlouvy³ ze 4. dubna 1949 totiž členské státy NATO společně sdílely i hodnoty demokracie, právního řádu a svobody jedince. Aliance reagovala na nově vzniklou situaci v Evropě tím, že v ochraně svých členů pokračovala na základě nové strategie. Ta vycházela z definice jiných bezpečnostních hrozeb, než vůči kterým byla v minulosti formována. Těmi aktuálními se staly hlavně negativní důsledky regionální nestability – hospodářské, politické a sociální problémy včetně národnostních a územních sporů v postkomunistických zemích. Další potenciální hrozbou byl i rozpad Sovětského svazu potažmo nepředvídatelný vývoj v postsovětských zemích a konflikty na Balkáně. Vedle toho existovaly další hrozby jako šíření zbraní hromadného ničení, terorismus či narušení přísunu životně důležitých surovin.⁴

NATO bylo postaveno před potřebu navázat diplomatické kontakty a partnerské vztahy se zeměmi střední a východní Evropy, tedy s někdejšími protivníky, jež nyní naléhaly na to, aby byly do Aliance přijaty. Po zániku Varšavské smlouvy její bývalí členové hledali alternativy zajištění vlastní bezpečnosti. NATO se jevilo jako ta nejlepší z nich. Svě v tom hrála i obava z ruské zahraniční politiky, která vycházela z jejich zkušeností z nedávné doby, kdy byli v područí Sovětského svazu. Začlenění do západních transatlantických struktur pro ně také bylo částečně návratem do demokratické Evropy.

Na summitu NATO v Římě 7. listopadu 1991 byla schválena nová strategická koncepce Aliance⁵ a vytvořena Severoatlantická rada pro spolupráci (NACC). Ta byla postavena na ochotě vést politický dialog s ostatními zeměmi. Pro státy bývalého východního bloku z ní plynula nabídka spolupráce na všech bezpečnostních otázkách,

³ „The North Atlantic Treaty“, Official Site of the NATO, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm (staženo 20. 10. 2010).

⁴ Štefan Šebesta, ed., *Euroatlantické partnerstvo. NATO v dokumentoch z rokov 1990 – 1999* (Bratislava: Výskumné centrum SFPA, 2000), 79-80.

⁵ „The Alliance's New Strategic Concept“, Official Site of the NATO, http://www.nato.int/cps/en/SID-B7E8F3B0-6A91AE48/natolive/official_texts_23847.htm? (staženo 20. 10. 2010).

přičemž cílem byla záruka obrany a bezpečnosti všem členským státům a současně stabilita nového evropského uspořádání. Širší dialog mezi NATO a zeměmi střední a východní Evropy (SVE) tím byl umožněn a následně 20. prosince 1991 proběhlo inaugurační zasedání NACC za účasti 16 zemí NATO a 9 zemí SVE.⁶ Toho se účastnila ještě ČSFR. Další krok směrem k NATO již učinila samostatná Slovenská republika. Ta po rozdělení společného státu, stejně jako i samostatná Česká republika, 1. ledna 1993 vstoupila do Severoatlantické rady pro spolupráci.⁷

Nová globální bezpečnostní situace přiměla Severoatlantickou alianci ke zformování své nové strategie a stejně tak i státy bývalého východního bloku ke hledání alternativ vlastní bezpečnosti. Na základě toho NATO přistoupilo k navázání diplomatických kontaktů s postkomunistickými zeměmi včetně Slovenska, které mělo před sebou nejjeden nelehký úkol – mj. vytvořit si vlastní koncepci zahraniční politiky.

2.1.2 První rok zahraniční politiky Mečiarovy vlády

Vládou, která začala budovat samostatnou zahraniční politiku Slovenska, byla tzv. druhá vláda premiéra Vladimíra Mečiara (24. 6. 1992 – 15. 3. 1994).⁸ Tvořila ji koalice stran Hnutí za demokratické Slovensko (HZDS) a Slovenské národní strany (SNS). Premiér Vladimír Mečiar se ještě před rozdělením federace vyjádřil, že samostatnost Slovenska je potřebná a nevyhnutelná pro to, aby se země integrovala do západních evropských struktur v pozici rovnocenného partnera a ne jako region či etnická skupina, která by byla postupně asimilovaná. V souladu s tím 1. ledna 1993, kdy promluvil ke slovenským občanům během novoročního projevu hlavy státu, zhodnotil, že vznik samostatného slovenského státu je pro všechny jeho občany příležitostí k přímé účasti na celoevropské a celosvětové integraci.⁹

Slovenská republika byla v rozvíjení vlastní zahraniční a bezpečnostní politiky hned od samého počátku aktivní. V pozici nového aktéra na mezinárodní scéně se

⁶ „Historie vztahů mezi Českou republikou a NATO 1985-2002“, Official Site of the Informační centrum o NATO, http://www.natoaktual.cz/na_cr.asp?y=na_cr/cravztaahynato.htm (staženo 20. 10. 2010).

⁷ „Cesta Slovenska do NATO“, Official Site of the Ministerstvo zahraničných věcí SR, http://www.foreign.gov.sk/sk/zahranicna_politika/slovensko_v_nato-cesta_slovenska_do_nato (staženo 20. 10. 2010).

⁸ První Mečiarova vláda (27. 6. 1990 – 22. 4. 1991) byla vládou Slovenska ještě v rámci ČSFR a tvořila ji koalice politických stran Veřejnost proti násilí, Křesťanskodemokratické hnutí, Demokratická strana a Maďarská nezávislá iniciativa. Premiérem byl Vladimír Mečiar.

⁹ Marián Leško, „Príbeh sebadiskvalifikácie favorita“, in *Slovensko v šedej zóne? Rozširovanie NATO, zlyhania a perspektívy Slovenska*, eds. Martin Bútora a František Šebej et al. (Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1998), 16.

1. ledna 1993 stala členem OBSE¹⁰, v témže měsíci i OSN¹¹ a půl roku na to, 30. června 1993 i Rady Evropy¹². Skutečnost, že se přihlásila k nástupnictví po ČSFR, a ne k Slovenské republice z období 1939-45, jí přineslo poměrně rychlé mezinárodní uznání. K 1. květnu 1993 ji uznalo za suverénní stát 99 zemí světa.¹³ Pozitivně se vyvíjely i její vztahy s Evropskou unií. Dne 4. října 1993 SR s EU podepsala asociační smlouvu, která vstoupila v platnost 1. února 1995.¹⁴ V podstatě tak postupovala stejně jako její nejbližší sousedi a partneři z Visegrádské čtyřky a na základě toho stejně jako oni dosáhla rychle i členství v těch nejdůležitějších mezinárodních organizacích.

Premiér a současně i předseda HZDS Vladimír Mečiar k tomu na mítinku HZDS v březnu 1993 se sebeuspokojením poznamenal, že způsob, jakým vzniklo Slovensko a jak nadále postupovalo v mezinárodních vztazích je unikátní a neopakovatelný. A díky tomu se okamžitě stalo uznávaným v mezinárodním společenství a Slováci byli přijati jako rovnocenný národ mezi všemi státy světa.¹⁵

Jednoznačné směřování Slovenské republiky do Severoatlantické aliance potvrdil projev ministra zahraničních věcí SR Jozefa Moravčíka v Bruselu v červnu 1993. Deklaroval jím zájem Slovenska o další spolupráci v Severoatlantické radě pro spolupráci a také zájem o plné členství SR v Severoatlantickém paktu.¹⁶

Přesto se již v prvním roce samostatnosti SR začala projevovat absence dlouhodobé tradice její vlastní státnosti. Neměla do té doby žádnou vlastní zahraniční politiku, na kterou by nějakým způsobem mohla navázat. Problém byl i v chybějícím institucionálním zabezpečení a programu. Zpočátku nebylo ani zcela zřejmé, kdo a kde zahraniční politiku formuluje, tvoří a jakou má politickou sílu ji prosadit. Podle Alexandra Duleby to evidentně nebylo Ministerstvo zahraničních věcí SR, kde se v prvních letech vystřídal hned několik ministrů. Ti navíc měli ve vládě velmi slabou

¹⁰ „Participating States“, Official Site of the OSCE, <http://www.osce.org/about/13131.html> (staženo 20. 10. 2010).

¹¹ „Member States of the United Nations“, Official Site of the UN, <http://www.un.org/en/members/index.shtml> (staženo 20. 10. 2010).

¹² Official Site of the Council of Europe in brief, <http://www.coe.int/aboutCoe/index.asp?page=47pays1europe&l=en> (staženo 20. 10. 2010).

¹³ Alexander Duleba, Pavol Lukáč a Miroslav Wlachovský, *Zahraničná politika Slovenskej republiky: východiská, stav a perspektívy* (Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku – Friedrich Ebert Stiftung, 1998), 12.

¹⁴ „Slovensko a EÚ – vzťahy do členstva“, ABC o Európskej únii, http://www.europa.sk/slovensko_a_eu_vztahy (staženo 20. 10. 2010).

¹⁵ Leško, „Príbeh sebadiskvalifikácie“, 18.

¹⁶ František Škvrnda a Peter Weiss, *Zahraničná a bezpečnostná politika SR v dokumentoch, I. časť praktikum* (Bratislava: Ekonóm, 2004), 78-81.

pozici a jejich časté střídání koordinaci zahraniční politiky s dalšími rezorty vlády stejně jako se samotnou Národní radou SR neprosnělo.¹⁷ Nově vybudované státní instituce, které bylo možno charakterizovat jako slabé a nestabilní, nahrávaly posilování pozic různých zájmových skupin včetně pozice předsedy vlády. A to tím spíše, když systém politických stran nebyl zatím příliš vyvinutý a existovaly i tzv. nestandardní strany, které byly spíše účelovými seskupeními k získání politické moci než čitelnými politickými subjekty s jasně definovaným programem jak pro vnitřní tak pro zahraniční politiku.¹⁸

Stejně tak premiér Mečiar vystupoval způsobem, který k pozici Slovenska coby důvěryhodného aktéra na mezinárodní scéně příliš nepřispíval. Vyjadřoval se nevhodným způsobem v rozličných otázkách mezinárodních vztahů SR ať již s Českou republikou či s Maďarskem a vystupoval spíše jako konfliktní než jako důvěryhodný politik. V otázce priorit zahraniční politiky SR se však vyjádřil zcela jasně. Na svém srpnovém setkání roku 1993 s rakouským ministrem obrany W. Fasslabendem deklaroval zájem o vstup NATO.¹⁹ V říjnu 1993 pak podepsal v Luxemburgu Evropskou dohodu o přidružení SR k Evropskému společenství.²⁰ V té době ani žádná z dalších slovenských parlamentních stran integrační cíle slovenské vlády nezpochybňovala.

Postoj Slovenska vůči NATO jednoznačně deklaroval i prezident SR Michal Kováč. V listopadu 1993, před summitem NATO, navštívil tehdejšího generálního tajemníka Severoatlantické aliance Manfreda Wörnera v Bruselu. Prezident přednesl projev, v němž v podstatě Radu NATO oficiálně coby hlava státu a vrchní velitel ozbrojených sil Slovenské republiky požádal o vstup do Severoatlantické aliance. Zdůraznil, že členství v Alianci je společným cílem všech relevantních politických sil na Slovensku. Aliance uvítala snahu Slovenska o členství v NATO a stejně jako ČR, Polsku i Maďarsku mu vyjádřila svoji podporu.²¹

Samostatné Slovensko získalo mezinárodní uznání a stanovilo priority své zahraniční a bezpečnostní politiky, jimiž byla integrace do západních demokratických

¹⁷ Duleba, Lukáč a Wlachovský, *Zahraničná politika*, 13.

¹⁸ *Ibid.*, 14.

¹⁹ Leško, „Príbeh sebadiskvalifikácie“, 21.

²⁰ Škvrnda, Weiss, *Zahraničná a bezpečnostná politika*, 90-92.

²¹ „Cesta Slovenska do NATO“, Official Site of the Ministerstvo zahraničných věcí SR, http://www.foreign.gov.sk/sk/zahranicna__politika/slovensko_v_nato-cesta_slovenska_do_nato (staženo 20. 10. 2010).

struktur NATO a EU. Uzavřelo asociační smlouvu s EU a veřejně deklarovalo zájem o vstup do Severoatlantické aliance. První krok k tomu učinilo přistoupením k Partnerství pro mír.

2.1.3 Vznik Partnerství pro mír

Severoatlantická aliance na vývoj situace ve střední Evropě musela reagovat dalšími kroky. Zejména stále sílící přání mnohých zemí – členů NACC – vstoupit v budoucnu do NATO mělo za následek jeho posun k dalšímu prohloubení vojenských a politických vazeb, které by přispěly k posílení bezpečnosti euroatlantické oblasti a k prohloubení spolupráce se zeměmi bývalého východního bloku. V rámci Severoatlantické rady pro spolupráci bylo na summitu NATO v Bruselu 10. ledna 1994 zřízeno Partnerství pro mír (PfP)²². Země, které přijaly pozvání k partnerství, se současně zavázaly k tomu, že budou chránit demokratickou společnost a její svobodu od nátlaku, zavražďování a budou zachovávat principy mezinárodního práva. Plnění společných cílů mělo přispět k prohloubení vzájemné spolupráce. Podstatou partnerství byla současně i příprava jak kandidátských zemí na integraci, tak samotné Aliance na její možné pozdější rozšíření.

Druhý den po summitu navštívil prezident USA W. Clinton Prahu, kam se sjeli vedoucí představitelé Vísegrádské čtyřky. Clinton je informoval o zřízení Partnerství pro mír. Prezidenta Michala Kováče přitom ubezpečil, že Slovensko vnímá na stejné úrovni jako Českou republiku, Polsko a Maďarsko. Vladimír Mečiar poté doma tlumočil průběh setkání s americkým prezidentem a neopomněl připomenout, že od zemí, které vstoupí do Partnerství pro mír, se očekává přijetí určitých závazků jak dodržování zásad demokracie, lidských práv apod.²³

O necelý měsíc později, 9. února 1994 premiér Vladimír Mečiar v Bruselu podepsal rámcový politický dokument o přistoupení Slovenské republiky k projektu Partnerství pro mír. Tím byla navázána praktická bilaterální spolupráce Slovenska s NATO, přičemž si mohlo i samostatně určit a rozvíjet vlastní priority spolupráce.²⁴

²² „Partnership for Peace: Invitation Document“, Official Site of the NATO, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_24468.htm (staženo 20. 10. 2010).

²³ Leško, „Príbeh sebadiskvalifikácie“, 22.

²⁴ „Cesta Slovenska do NATO“, Official Site of the Ministerstvo zahraničných věcí SR, http://www.foreign.gov.sk/sk/zahranicna__politika/slovensko_v_nato-cesta_slovenska_do_nato (staženo 20. 10. 2010).

Mezitím na samotném Slovensku vyvrcholil konflikt premiéra Mečiara s prezidentem Kováčem, který se táhl již od roku 1993 z doby sestavování druhé Mečiarovy vlády. Jeho zárodek vznikl již po Kováčově převzetí prezidentského úřadu. Mečiar požádal prezidenta o odvolání tehdejšího ministra zahraničních věcí Milana Kňažka, s nímž se dostal do ostrého sporu. Kováč mu nevyhověl a obrátil se na Ústavní soud. Konflikt mezi Mečiarom a Kováčem pokračoval dalším personálním problémem, kdy Mečiar chtěl dostat do vlády Ivana Lexu, kterého Kováč odmítal jmenovat. Mečiar jej proto obešel, ministerstvo privatizace, kam chtěl Lexu protlačit, ponechal pod svým přímým vedením a Lexu sám jmenoval státním tajemníkem. Dalším takovým krokem, kterým obešel prezidenta, bylo i pozdější jmenování Lexy do funkce šéfa Slovenské informační služby (SIS). Počátkem roku 1994 prezident Kováč vystoupil v parlamentu se svojí zprávou o stavu republiky, v níž se nevyhnul ani přímé kritice Mečiara.²⁵

Po těchto událostech nakonec v březnu 1994 Národní rada SR vyslovila druhé vládě V. Mečiara nedůvěru a HZDS odešlo do opozice.²⁶

Do čela státu se na devět měsíců až do předčasných voleb postavila vláda široké koalice Jozefa Moravčíka. Ta schválila Obrannou doktrínu SR, která potvrdila základní orientaci bezpečnostní politiky SR na získání plného členství země v Severoatlantické alianci, a to prostřednictvím aktivní účasti v NACC a v Partnerství pro mír.²⁷ Dočasná Moravčíkova vláda učinila v integraci Slovenska do NATO i EU mimořádný pokrok. Tehdejší ministr zahraničí Eduard Kukan během krátké doby jednal se zástupci téměř všech členských států NATO i s centrály obou integračních uskupení. Stejně tak tehdejší ministr obrany Pavol Kanis v listopadu 1994 podepsal v Bruselu individuální program spolupráce SR s NATO v rámci Partnerství pro mír. Moravčíkova vláda posunula Slovensko ve vztahu k Severoatlantické alianci na úroveň ostatních států Visegrádské čtyřky.²⁸

I přes složitou vnitropolitickou situaci si Slovensko setrvalo ve stanoveném kurzu k integraci do NATO. Navázalo s ním praktickou bilaterální spoluprací formou Partnerství pro mír. V této oblasti tak drželo krok s Českou republikou, Maďarskem i Polskem. Kde se však vydalo zcela vlastní cestou, byla oblast vztahů s Ruskou federací.

²⁵ Škvrnda, Weiss, *Zahraničná a bezpečnostná politika*, 103-105.

²⁶ Leško, „Príbeh sebadiskvalifikácie“, 23.

²⁷ Ibid., 26.

²⁸ Vladimír Leška, *Slovensko 1993-2004. Léta obav a nadějí* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2006), 73.

2.2 Slovensko-ruské vztahy v kontextu priorit ruské zahraniční politiky

2.2.1 Postoj Ruska k možnému rozšíření NATO

Rusko se v roce 1991 ocitlo ve stejné pozici, jako státy bývalého východního bloku. Muselo znovu definovat svoji pozici na mezinárodním poli. Jen těžko se po rozpadu Svazu sovětských socialistických republik smiřovalo se ztrátou své bývalé moci a s tím, že ze studené války vyšlo, když ne jako poražený, tak minimálně jako hodně oslabený aktér mezinárodního dění.

Za prezidentství Borise Jelcina postrádala ruská zahraniční politika jasnou koncepci. Tehdejší ruský ministr zahraničí Andrej Kozyrev viděl hlavní cíl ruské zahraniční politiky ve vytvoření příznivých podmínek pro transformaci Ruska tak, aby se stalo uznávaným demokratickým státem a aby mělo s vedoucí zemí Západu, tedy Spojenými státy americkými, co nejtěsnější a do budoucna i spojenecké vztahy.²⁹ Období do roku 1993 se vyznačovalo z jeho strany spíše vyčkáváním a s rokem 1993 nastolil nový kurz zahraniční politiky Ruska. Kozyrev přišel s trendem, na jehož základě se Rusko začalo snažit získat zpět svůj dominantní vliv na území bývalého SSSR, které pro ně bylo oblastí jeho životních zájmů. Byl tedy zaměřen zejména na státy SNS, které byly označovány termínem „bližně zaruběžje“ (blízké zahraničí). Současně RF přistoupila k budování nového obranného systému v rámci Společenství nezávislých států (SNS)³⁰ – optimálně vytvořením vojensko-politické aliance. Vznik takového bloku by logicky změnil situaci v celém eurasijském regionu, posílil by také pozici Ruska a mohl by se stát protiváhou i Severoatlantické alianci.³¹

Ruskou snahou tedy bylo vyhnout se mezinárodní izolaci, což bylo možné pouze přibližováním se k západním bezpečnostním strukturám souběžně se zeměmi střední Evropy. Řešení bezpečnosti tohoto prostoru prosazením a vytvořením panevropského bezpečnostního systému od Atlantiku až po Ural, jemuž by bylo NATO podřízeno, vyhovovalo představě RF. K tomu však nedošlo a RF začala obhajovat a prosazovat vlastní zájmy. Do nich zapadalo i to, aby Rusko bylo integrální součástí jakéhokoliv

²⁹ Alexander Duleba a Karel Hirman, eds., *Rusko na konci Jel'cinovej éry. Zahraničná a vnútorná politika, rozširovanie NATO a záujmy Slovenska* (Bratislava: Inštitút pre verjené otázky, 1999), 23.

³⁰ Společenství nezávislých států je organizací zahrnující devět z patnácti bývalých svazových republik SSSR. Vzniklo v roce 1991 jako volný svazek postsovětských států, které nově získaly samostatnost.

³¹ Bohuslav Litera, „Kozyrevova doktrína – ruská varianta Monroeovy doktríny“, *Mezinárodní vztahy*, č. 4 (1994): 65-71.

institucionálního systému v Evropě.³² Tímto způsobem by mohlo znovu získat zpět status světové velmoci, přičemž by se opíralo o strategické partnerství s USA. Ovšem výsledkem této představy také mohly být nové konflikty i občanské války na celém území bývalého SSSR se zřejmými důsledky pro mezinárodní situaci, a samozřejmě i pro Slovensko.

Příjetí Kozyrevovy doktríny ovšem předcházela návštěva Borise Jelcina v srpnu 1993 v Polsku, České republice a Slovenské republice. O této jeho vůbec první návštěvě v uvedených zemích referoval na stránkách ruského Observeru historik Nikolaj Bucharin, přičemž ji hodnotil jako důležitý krok při návratu (v tom nejlepším možném slova smyslu) Ruska do východní Evropy.³³ Nelze si přitom nepovšimnout rozdílného pohledu na věc, kdy státy Visegrádu sebe sama vnímaly jako střední Evropu, kdežto ruské vidění je posouvalo blíže východu. Dál Bucharin vyzdvihoval fakt, že se Jelcin během návštěvy veřejně distancoval od praxe Sovětského svazu vůči těmto zemím v minulosti, která byla postavena na hegemonii a ztrátě suverenity. Rusko podle něj hodlalo zahájit zcela novou politiku vůči těmto zemím na základě dodržování zásad svrchovanosti, partnerství, rovnosti a nevměšování. V Bratislavě přitom Jelcin podepsal se Slovenskem smlouvu o přátelských vztazích a spolupráci na deset let a dohodu o vojenské spolupráci.³⁴ V Polsku dále řešil jeho záměr vstoupit do NATO. Přiznal Polsku jeho právo rozhodnout o svém vstupu jako nezávislý suverénní stát, přičemž ale připomněl nutnost zvážení všech pro a proti i v souvislosti s důsledky, které by tento krok měl nejen pro Polsko, ale i pro Rusko a celou Evropu. Při zachování původního charakteru Severoatlantické aliance, která byla namířena proti Sovětskému svazu, nyní tedy potenciálně i proti jeho nástupci Rusku a dalším zemím Společenství nezávislých států, by mohlo dojít ke vzniku určitého sanitárního pásma a k izolaci Ruska a jiných států SNS v Evropě. Jelcin připustil, že by se NATO mohlo přiblížit k ruským hranicím, ale za případu jeho transformace na systém evropské kolektivní bezpečnosti. Pak by i Rusko a SNS mohly být do tohoto systému integrovány. V případě, že by Polsko skutečně vstoupilo do NATO bez jeho předchozí přeměny, pak by to nepřispělo k rozvoji polsko-ruských vztahů. Rusko tehdy za určitých podmínek připouštělo možnost rozšíření NATO směrem na východ.

³² Duleba a Hirman, *Rusko na konci*, 43.

³³ Nikolaj Bucharin, „Rossija: Povorot v storonu vostočnoj Jevropy?“, Observer 29, č. 25 (1993), <http://www.rau.su/observer/> (staženo 25. 10. 2010).

³⁴ Blíže o smlouvě mezi SR a RF viz následující kapitola této práce.

Jelcinova akceptace možného rozšíření NATO k ruským hranicím se však po jeho návratu z Evropy setkala s velkým nesouhlasem doma. Zásadně proti byla většina politických stran Ruska i jeho parlament. V průběhu roku pak došlo ke změně ruského pohledu na rusko-západní vztahy. Zrodila se nová realistická koncepce ruské zahraniční politiky. V září 1993 prezident Boris Jelcin poslal nejvyšším představitelům zemí Západu dopis, v němž již vyjádřil odmítavé stanovisko Ruska k rozšiřování NATO. V listopadu 1993 Služba zahraniční rozvědky publikovala zprávu s názvem Problémy rozšíření NATO o perspektivách rozšiřování NATO a zájmech Ruska. V ní se hovořilo výslovně o tom, že oblast střední a východní Evropy musí zůstat mimo dosah západního bezpečnostního systému. V případě jejich přibližování se ruským hranicím by totiž hrozilo přesouvání západních struktur do oblasti ruského životního zájmu, který tvoří země SNS. Nejvhodnější variantou by podle zprávy ruské rozvědky bylo, kdyby docházelo i k postupné integraci celé oblasti bývalého Sovětského svazu, a to nejprve hospodářsky, později i v bezpečnostní a vojenské oblasti a posléze až do fáze dobrovolné konfederace zemí bývalého SSSR. Naopak, došlo-li by k přiblížení NATO na východ až k ruským hranicím, ruská politika v zemích SNS by slábla, jelikož země východní Evropy by měly na výběr – buď Moskva, nebo Západ. Zpráva ruské rozvědky v této souvislosti zmiňovala i ztrátu ruské kontroly nad územím střední Asie a dokreslovala tak tu nejhorší možnou variantu izolace Ruska, které by ztratilo svou mocenskou pozici – a to vše za případu rozšíření NATO.³⁵ Takový obrat nastal jen velmi krátce poté, co se ruský prezident vrátil z návštěvy Polska, České republiky a Slovenska, kde možnost vstupu těchto zemí do NATO oficiálně připouštěl s tím, že je to jejich právo a Moskva proti tomu nemá námítky.

Materiály ruských oficiálních státních institucí se obracely k zemím střední a východní Evropy v souvislosti s otázkou rozšiřování NATO způsobem, aby předešly jejich vstupu do Severoatlantické aliance.³⁶ Ruský velvyslanec v Praze například hrozil, že v případě vstupu České republiky do NATO by ji potkala určitá ekonomická opatření ze strany Ruska, která však blíže nespecifikoval. Moskva jako jedinou alternativu integrace do Severoatlantické aliance připouštěla začlenění zemí střední Evropy do Evropské unie, s čímž byla ochotna i oficiálně souhlasit. Navíc Rusko nabízelo vlastní variantu, a to tzv. „ekonocentrickou“. Ruský premiér Viktor Černomyrdin vyzýval ke

³⁵ Andrzej Grajewski, „Evropa, Rusko a tajné služby“ (1. 3. 1996), <http://www.obcinst.cz/cs/EVROPA-RUSKO-A-TAJNE-SLUZBY-c576/> (staženo 20. 10. 2010).

³⁶ Duleba a Hirman, *Rusko na konci*, 29.

zrušení všech vojenských bloků. Místo nich měly existovat pouze uskupení za účelem ekonomické spolupráce zemí.³⁷

Další variantu navrhovali ruští realisté, kteří začali ovlivňovat oficiální politiku Moskvy vůči zemím střední a východní Evropy ve smyslu, že by se tato oblast měla stát jakýmsi nárazníkovým pásmem mezi západní Evropou a Ruskem. SVE by podle toho měla ve vojensko-politickém smyslu zůstat „šedou zónou“ a Rusko se Spojenými státy americkými by jí měly poskytovat dostatečné záruky bezpečnosti tak, aby si země SVE mohly zachovat statut neutrality. Připouštěli však, že pro hospodářské vztahy Ruska se západní Evropou by to výhodné nebylo. Ruská politika vůči SVE se tak v hospodářské a bezpečnostní oblasti rozcházela. Jedinou existující organizací, jež by výše uvedeným zájmům Ruska vyhovovala, byla tehdejší KBSE, později OBSE.³⁸

Z vývoje ruské zahraniční politiky v počátku devadesátých let je patrné, že se RF nehodlala vzdát úlohy tvůrce mezinárodní politiky. Zpočátku se viděla v roli rovnoprávného partnera Západu, když i americká strana a prezident W. Clinton obraceli svoji pozornost k Rusku na základě strategie „Russia first“. Součástí toho byla i podpora prezidentství B. Jelcina a nových ruských elit jako symbolů demokratického procesu v Rusku. Později tato americká strategie oslabilo zejména v souvislosti s voláním zemí střední a východní Evropy po větších zárukách bezpečnosti ze strany Západu, a to hlavně v rámci NATO.³⁹ I na základě tohoto vývoje se měnily priority ruské zahraniční a bezpečnostní politiky vůči NATO a zemím SVE. Rusko přestalo stát o členství v bezpečnostních strukturách Západu, ale nechtělo se vzdát své role jednoho z hlavních tvůrců mezinárodní politiky a začalo chránit svoje vlastní zájmy.

Nálada v Rusku se postupně měnila až na nepřátelskou a podezřívavou vůči NATO, jak ji hodnotil ruský historik Boris Zanegin⁴⁰ ve své analýze Rusko a NATO. Připomínal, že NATO bylo vytvořeno a vybaveno pro válku proti sousedům z Východu a i nadále zůstalo vojenským ramenem Západu nepřátelským slovanským hodnotám, životnímu stylu i ruskému způsobu uvažování. Tím, že si Aliance držela masivní

³⁷ Françoise Thom, „Ruská politika vůči střední Evropě: kontinuita a současné trendy“ (1. 7. 2001), <http://www.obcinst.cz/cs/RUSKA-POLITIKA-VUCI-STREDNI-EVROPE-KONTINUITA-A-SOUCASNE-TRENDY-c640/> (staženo 20. 10. 2010).

³⁸ Duleba a Hirman, *Rusko na konci*, 36.

³⁹ Jan Holzer a Petra Kuchyňková, „Jelcinovo Rusko. Případová studie nejistého režimu“, *Středoevropské politické studie* 7, č. 4 (2005): 428-455, <http://www.cepsr.com/dwnld/rusko055.pdf> (staženo 25. 10. 2010).

⁴⁰ Boris Zanegin, „Rossija i NATO. Dějatelnost NATO podtverždaet chudšie opasenija“ *Observer*, č. 1-2 (1995), <http://www.rau.su/observer/> (staženo 25. 10. 2010).

ozbrojené síly a bojovala i mimo svou „zónu odpovědnosti“, se podle Zanegina připravovala na rozšíření svého bloku na úkor bezprostředních sousedů Ruska. NATO chápal především jako nástroj k ochraně amerických zájmů, které nemusely být v souladu se zájmy Ruska. Nebylo se proto čemu divit, že v Rusku vznikla opozice vůči oficiální vstřícné politice Kremlu vůči NATO, a to právě v době, kdy Kozyrev učinil další krok v přípravě vstupu Ruska do Partnerství pro mír podepsáním dohody o programu v Bruselu.⁴¹

Spor o přistoupení Ruska k PfP odrážel sociálně-politický rozpor v ruské společnosti mezi relativně malou skupinou příznivců prozápadní orientace Ruska, která se sice ještě nacházela u moci, ale pomalu „chřadla“, a většinou, která „atlantizaci“ odmítala. Podle Zanegina by Rusko svým partnerstvím s NATO v podstatě umožnilo Spojeným státům určit Rusku místo ve strategii Aliance v souladu s geopolitickými principy amerického myšlení. Washington by tak mohl postupně Rusko izolovat – šlo by tu o boj Západu s Východem o geopolitickou převahu, soupeření ekonomické i o zdroje. Pro NATO podle Zanegina Rusko zůstávalo zemí s obrovským potenciálem a zároveň jeho překážkou k historickému rozšíření Západu do slovanských zemí. Prioritou ruské zahraniční a bezpečnostní politiky by tak jistě neměl být vstup Ruska do NATO, ale naopak snaha o rozpuštění vojenských bloků, včetně NATO, zákaz americké vojenské přítomnosti v Evropě, Japonsku i Jižní Koreji atd.⁴²

Ruská zahraniční politika nebyla od počátku zcela jednoznačně zformovaná, a to zejména ve vztahu k NATO. Přes prvotní velmi krátkodobý souhlas s možným rozšířením Aliance po pozdější jasný odpor vůči němu. Rusko se nechtělo dostat do mezinárodní izolace, naopak si chtělo znovu získat zpět pozici jednoho z hlavních aktérů mezinárodního dění. V souladu s tím nastavilo i svoji politiku vůči zemím SVE, kde si hodlalo udržet svůj vliv. Vhodným spojencem, či spíše nástrojem, k tomu se mu stalo Slovensko.

2.2.2 Politika Mečiarovy vlády vůči Rusku

Vladimír Mečiar již ve své první funkci slovenského premiéra v roce 1991 hodlal minimalizovat ztráty způsobené rozpadem východních trhů organizovaných v RVHP rozvíjením východních ekonomických aktivit. Pod zásadou principu

⁴¹ Rusko definitivně přistoupilo k PfP 31. května 1995.

⁴² Boris Zanegin, „Rossija i NATO. Dějatelnost NATO podtverždaet chudšie opasenija“ Observer, č. 1-2 (1995), <http://www.rau.su/observer/> (staženo 25. 10. 2010).

„ekonomika nade vše“ razil takový pragmatismus ve vztazích s Ruskem, který se přibližoval pragmatismu politických nomenklatur v postsovětských republikách po rozpadu SSSR.⁴³ Již v té době se slovensko-ruské ekonomické vztahy vyznačovaly obrovskou platební nerovnováhou ve vzájemném obchodě v neprospěch Slovenska, když v roce 1994 ruský surovinový export do SR představoval 4,9 mil. tun ropy a 5,5 mld m³ zemního plynu přibližně za 1 mld USD a v té stejné době slovenský export do Ruska dosahoval jen 300 mil. USD.⁴⁴

Slovensko-ruské vztahy mezitím prošly vývojem. Od několika smluv podepsaných ještě v rámci česko-slovenské federace s tehdejší SSSR v letech 1990-1991 a v roce 1992 s Ruskem, kde se obě strany distancovaly od sovětské a komunistické minulosti a vyslovily zájem o výhodnou hospodářskou spolupráci, postoupily k dalším novým smlouvám již se samostatným Slovenskem po roce 1993. V té době již byla zformulovaná nová ruská zahraniční politika vůči střední a východní Evropě. Na počátku devadesátých let postupovaly státy Visegrádské skupiny vůči Rusku koordinovaně. Ale již v srpnu 1993 Slovensko tuto koordinaci poprvé porušilo, když s Ruskem podepsalo smlouvu, v níž se v podstatě zavázalo akceptovat ruské představy o způsobu tvorby evropské politické a bezpečnostní architektury spjaté s KBSE. Ředitel Slovenského institutu mezinárodních studií Svetoslav Bombík tehdy zhodnotil, že taková koncepce do budoucna ztěžuje Slovensku integraci do západních bezpečnostních struktur včetně Severoatlantické aliance.⁴⁵ Podpisem této smlouvy totiž Slovensko stvrdilo jednoznačné spojení své bezpečnosti s KBSE, což předpokládalo, že v souladu s tím bude napomáhat k vytváření stálých struktur celoevropské bezpečnosti a případným pokusům o nové rozdělení Evropy bude odporovat. Navíc se zavazovalo, že bude s Ruskem rozvíjet výhodnou spolupráci ve vojenské oblasti.

Slovenský prezident Kováč zpočátku nepřipouštěl, že by smlouva byla v rozporu s úsilím SR o začlenění se do evropských hospodářských, politických a bezpečnostních struktur. V říjnu 1993 ovšem došlo ke krvavým událostem v Moskvě. Jelcin se dostal do tvrdých sporů s ruským parlamentem, který zablokoval řešení řady problémů, a Jelcin ho proto nechal rozehnat silou. Poté už Kováč hovořil mnohem jasněji, když zdůraznil

⁴³ Alexander Duleba, *Slepý pragmatizmus slovenskej východnej politiky: Aktuálna agenda slovensko-ruských bilaterálnych vzťahov* (Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 1996), 11.

⁴⁴ Ibid., 13.

⁴⁵ Duleba a Hirman, *Rusko na konci*, 47-48.

důležitost získání bezpečnostních záruk od Severoatlantické aliance právě v souvislosti s událostmi v Rusku. Jenomže smlouva s Ruskem Slovensko zavazovala k tomu, že nesmí preferovat regionální bezpečnostní struktury, k nimž podle definice ruského ministerstva zahraničních věcí patřilo i NATO.⁴⁶ Jeho deklarovaná snaha o integraci do tohoto západního bezpečnostního paktu tak byla v přímém rozporu s právě podepsanou smlouvou s Ruskou federací. Ovšem byla to spíš diplomatická nezkušenost ze slovenské strany než nějaký záměr. Česká republika se těsně předtím se stejným problémem vyrovnala lépe, když pozměnila terminologii smlouvy způsobem, že na jejím základě Rusko nemohlo mít námitky proti vstupu Česka do NATO.⁴⁷

Případ Slovenska lze v této souvislosti označit i za první úspěch ruské diplomacie. Tato první smlouva samostatného Slovenska s Ruskou federací hned zpočátku naznačila, jakým směrem se budou slovensko-ruské vztahy vyvíjet, přičemž SR přestala koordinovat svoji politiku vůči Rusku s ostatními zeměmi Visegrádské skupiny. Již tehdy vlastně vznikl předpoklad jejího pozdějšího vyřazení z první vlny rozšíření Severoatlantické aliance.

3. Třetí Mečiarova vláda a integrační selhání Slovenska

Předčasné parlamentní volby v září 1994 na Slovensku vyhrála koalice HZDS a Rolnické strany Slovenska (RSS). Prezident Michal Kováč pověřil předsedu HZDS Vladimíra Mečiara sestavením vlády, přičemž dočasná Moravčíkova vláda podala demisi. Mečiar sestavil tichou neoficiální koalici HZDS, Sdružení dělníků Slovenska (ZRS) a SNS. Koalice, aniž by respektovala výsledky voleb a od toho odvozené zásady poměrného zastoupení stran v parlamentních orgánech a výborech Národní rady SR, obsadila svými poslanci všechny parlamentní funkce a ve všech klíčových výborech tak měla většinu. NR SR v novém složení okamžitě odvolala řadu státních funkcionářů a přijala zákon, jímž zrušila některá privatizační rozhodnutí Moravčíkovy vlády. Evropská unie reagovala demarší určenou slovenským představitelům, kde označila tyto praktiky za nedemokratické. Takový postup od země, která měla zájem vstoupit do EU, neočekávala.⁴⁸

⁴⁶ Duleba a Hirman, *Rusko na konci*, 48.

⁴⁷ *Ibid.*, 49.

⁴⁸ Leško, „Príbeh sebadiskvalifikácie“, 29.

Nic však vzniku nové vlády nezabránilo. V prosinci 1993 podepsali vládní koaliční dohodu předsedové stran HZDS, SNS a RSS a prezident Kováč 13. 12. 1994 jmenoval v pořadí již třetí vládu Vladimíra Mečiara.

Základní směřování své zahraniční politiky vytyčila slovenská vláda v Programovém vyhlášení vlády SR od 13. 12. 1994 do 30. 10. 1998⁴⁹. V něm se vyjádřila, že hodlá navázat na dosavadní politiku sbližování Slovenska s evropskými a transatlantickými politickými, bezpečnostními a ekonomickými strukturami, přičemž si předsevzala stát se plnoprávným členem těchto uskupení. Zavázala se do 30. června 1995 připravit žádost o členství v Evropské unii, se záměrem získat je v horizontu roku 2000.

Bezpečnostní politiku země v témže programovém vyhlášení slovenská vláda orientovala taktéž jednoznačně západním směrem, když deklarovala snahu o získání členství v Severoatlantické alianci a Západoevropské unii, přičemž NATO označila za nejefektivnější existující bezpečnostní organizaci. První krok k integraci do Aliance přitom již učinila, když se zapojila do Programu partnerství pro mír. Slovenská vláda se také zavázala dořešit základní cíle a zásady národní bezpečnosti SR a rozpracovat Národní obrannou strategii a Systém obrany SR, a to všechno s jasným cílem – dobudovat moderní demokratické ozbrojené síly SR, které budou zcela kompatibilní s armádami zemí Severoatlantické aliance.

Vztahy Slovenské republiky s Ruskou federací toto programové prohlášení slovenské vlády položilo pouze do roviny vzájemně výhodné ekonomické spolupráce.

Vladimír Mečiar se vypravil na svoji první zahraniční cestu ve staronové funkci premiéra do Bruselu, kde se setkal i s generálním tajemníkem NATO W. Claesem a vystoupil před Radou NATO. Především pak veřejně potvrdil zahraničněpolitickou orientaci své vlády. Dostalo se mu za to odpovědi ze strany belgického premiéra J. L. Dehaena, že tímto vystoupením musel přesvědčit všechny ty, kteří kdy vůbec pochybovali o vůli Slovenska integrovat se do EU a NATO.⁵⁰

⁴⁹ „Programové vyhlásenie vlády SR od 13. 12. 1994 do 30. 10. 1998“, Official Site of the Úrad vlády SR, <http://www.vlada.gov.sk/1163/programove-vyhlasenie-vlady-sr.php> (staženo 25. 10. 2010).

⁵⁰ Leško, „Príbeh sebadiskvalifikácie“, 30.

Třetí vláda Vladimíra Mečiara tak nic neměnila na prioritách v zahraniční a bezpečnostní politice stanovených jejími předchůdci. V souladu s nimi se připravovala na rozšíření NATO.

3.1 Severoatlantická aliance připravuje rozšíření

V září 1995 vydala Severoatlantická aliance Studii o rozšíření NATO.⁵¹ V ní analyzovala výhody a nevýhody přijetí nových členů a zcela jasně stanovila cíle a zásady pro rozšíření, které vnímala jako příležitost pro vybudování lepší bezpečnostní architektury v celé evropsko-atlantické oblasti. Bezpečnost vnímala jako široký pojem politický, ekonomický i obranný, na jehož základě musí integrace nových členů probíhat postupně za souhry stávajících institucí v Evropě jako jsou EU, ZEU a OBSE. Vstupem do NATO by noví členové získali výhody kolektivní obrany stanovené Washingtonskou smlouvou, které byly důležité pro ochranu jejich dalšího demokratického vývoje. Přičemž rozhodnutí o rozšíření záviselo na samotné Severoatlantické alianci na základě dialogu mezi všemi zúčastněnými stranami. Nebyl stanoven žádný pevný seznam kritérií pro přizvání některé země ke členství v Alianci, rozhodování probíhalo případ od případu, a tak některé národy mohly dosáhnout členství před ostatními. K rozhodnutí o přijetí došlo na základě konsenzu v tom, zda přispěje k bezpečnosti a stabilitě severoatlantické oblasti. Od nových členů se očekávalo, že budou v první řadě ctít základní principy obsažené ve Washingtonské smlouvě, což byly fungující demokracie, svoboda jednotlivce a právní stát, a dále že přijmou NATO jako společenství stejně smýšlejících národů, které se spojily ke kolektivní obraně a zachování míru a bezpečnosti ve prospěch všech členů.

3.2 Reálná slovenská zahraniční politika

Třetí Mečiarova vláda ve svém programovém vyhlášení vedle integrace do NATO slibovala, že se bude snažit vytvořit stabilní politické a ekonomické prostředí. Zahraniční politika této vlády měla vedle sbližování se s evropskými a transatlantickými politickými, bezpečnostními a ekonomickými strukturami, prosazovat i národní a státní zájmy SR. Programové prohlášení kladlo velký důraz na rozvoj vzájemně výhodné ekonomické spolupráce Slovenska s Ruskou federací. V důsledku složení Mečiarova

⁵¹ „Study on NATO Enlargement“, Official Site <http://www.nato.int/docu/basicxt/enl-9501.htm> (staženo 20. 10. 2010).

kabinetu – koalice HZDS, ZRS a SNS – obsahovalo prohlášení i některé nacionálně laděné výroky.

Zahraniční politika Mečiarova kabinetu postrádala ucelenou a fundovanou koncepci. Deklarovanou prozápadní orientaci země ovlivňovaly v praxi nacionalisticky orientované síly, které ji svým jednáním zpochybňovaly. Za základní problém vnitropolitického vývoje v prvním roce třetí Mečiarovy vlády lze považovat koncentraci politické moci vládní koalicí HZDS-SNS-ZRS.

Strany koalice lze stručně charakterizovat následovně: HZDS se vyznačovala pravicovým populismem i tvrdou nacionální rétorikou. Její předseda a současně premiér Vladimír Mečiar nebyl ochoten dělit se s kýmkoliv o výkonnou moc a razil autoritářský styl politiky. Ideologie SNS se vyznačovala radikálním slovenským nacionalismem, národním konzervatismem a euroskepticismem. ZRS byla radikálně levicovou stranou. Koalice v tomto složení se svým trendem politiky blížila Zakariově charakteristice neliberální demokracie s prvky porušování zákonů, ústavnosti i s centralizací moci v rukou vládní koalice, potažmo premiéra, a diskriminací opozice.⁵² Mnohé její kroky bylo možné označit za značně problematické – postupné vytváření ekonomických a politických základů klientelismu, mocensko-institucionální konfrontace ve formě trvalého konfliktu premiér – prezident a Mečiarovu snahu zbavit Kováče jeho funkce, či trvalý antagonismus vládní koalice a opozice i snahu o potlačování svobody projevu.⁵³ Vnitropolitické konflikty ovlivňovaly i zahraniční politiku. Odezva ze strany USA a států EU byla taková, že se v nich začalo otevřeně hovořit o Slovensku jako o nejproblémovější zemi Visegrádské čtyřky. Již koncem roku 1995 tak SR v této souvislosti dokonce přišly demarše EU i USA. Slovensko jimi bylo upozorněno na to, že jednou ze základních podmínek vstupu do NATO má být přísné dodržování demokratických principů a ústavnosti, přičemž na Slovensku naopak rostla netolerance vládní koalice k opozičním názorům, rozvíjela se atmosféra politického zastrašování včetně nepřehledného stranického způsobu rozhodování vlády v „podivné“ privatizaci. Slovenská vláda však na tyto demarše nereagovala snahou napravit svoji špatnou pověst v zahraničí a učinit pro to nějaká pozitivní opatření. Premiér Mečiar v rozhovorech

⁵² Vít Hloušek a Lubomír Kopeček, „Konsolidace demokracie a hybridní režimy – slovenský a chorvatský případ“, Středoevropské politické studie 5, č. 4 (2003), <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=180> (staženo 20. 10. 2010).

⁵³ Grigorij Mesežnikov, „Vnitropolitický vývoj a politická scéna SR v roce 1995“, in *Slovensko 1995: Súhrnná správa o stave spoločnosti*, eds. Martin Bútora a Péter Hunčík et al. (Bratislava: Nadácia Sándora Maráiho, 1996), 12.

s velvyslanci zemí EU i USA reagoval velmi podrážděně. Před slovenskou veřejností naopak zpochybnil význam demarší. To bylo vše a tak konflikt nejvyšších vládních představitelů SR prezidenta Kováče a premiéra Mečiara pokračoval, vládní koalice se i nadále snažila oslabit opoziční strany prostřednictvím mechanismu státní moci, přičemž se nebránila ani diskriminačním opatřením, jež znemožňovala dohodu mezi koalicí a opozicí. Vládní politika přispívala k soustavnému oslabování kontrolní funkce parlamentu vůči výkonné moci, a to dokonce i s rizikem, že parlament přestane plnit svoje základní funkce. Prvky autoritářství v činnosti vládní koalice výrazně posilovaly, pokračovalo formování systému ekonomického klientelismu a politického patronátu, zpochybňování principů ústavnosti, což zvyšovalo riziko politické destabilizace. Přitom vládní a opoziční strany diametrálně odlišně chápaly příčiny negativního hodnocení vnitropolitického vývoje na Slovensku zeměmi EU i NATO.⁵⁴

Slovenská zahraniční politika začala již v průběhu roku 1995 vykazovat podstatný odklon od deklarované verze. Předseda SNS Ján Slota například v rozhovoru pro ruskou agenturu ITAR-TASS zpochybnil vstup SR do NATO a vyhlásil, že země by se měla vstupu do vojenských bloků vyhnout a raději si zachovat neutralitu. Rozšiřování NATO i do zemí bývalého východního bloku totiž podle něj mohlo destabilizovat celý kontinent.⁵⁵

V souladu s tím podpředseda parlamentu Ján Ľupták ze ZRS vyjádřil přesvědčení, že Rusko by bylo ochotné poskytnout slovenské neutralitě bezpečnostní záruky.⁵⁶ Vladimír Mečiar se přitom od těchto dvou výroků koaličních partnerů nedistancoval, ale jen prohlásil, že Programové prohlášení vlády SR se „zatím“ nemění.

Navzdory těmto výrokům zpochybňujícím integrační cíl Slovenska v oblasti bezpečnostní politiky přijala vláda SR v červnu 1996 dokument Základní cíle a zásady národní bezpečnosti, kde opět zcela jasně formulovala jako základní směr bezpečnostní orientace SR úsilí o získání plného členství v Severoatlantické alianci.⁵⁷

⁵⁴ Grigorij Mesežnikov, „Vnútropolitický vývoj a politická scéna“, in *Slovensko 1996: Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997*, ed. Martin Bútora et al. (Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1997), 26.

⁵⁵ Leško, „Príbeh sebadiskvalifikácie“, 37.

⁵⁶ Alexander Duleba, *Slepý pragmatizmus*, 7.

⁵⁷ Miroslav Wlachovský a Juraj Marušiak, „Hlavné trendy v zahraničnej politike“, in *Slovensko 1997: Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1998*, eds. Martin Bútora a Michal Ivantýšyn et al. (Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1998), 235.

Přitom ze strany zahraničních politiků, expertů i médií se množila kritická vyjádření poukazující na zaostávání Slovenska v integračních snahách oproti jeho partnerům z Visegrádské skupiny. Kritizovaná byla nejen jeho vnitropolitická situace, kde převládaly demokratické deficity, ale i jeho nevyhraněné zahraniční směřování a menší aktivita v programu Pfp. To vyvolávalo nejistotu i u představitelů sousedních států, kteří se obávali, že v případě politické izolace Slovenska by na jeho politické scéně mohly zvítězit síly nakloněné velmi úzké spolupráci SR s Ruskou federací ve vojenské i bezpečnostní oblasti. I slovenská vláda si uvědomovala zhoršené šance Slovenska na vstup do NATO v první vlně. V listopadu 1996 poprvé proběhly konzultace v oblasti vojenského a politického plánování mezi Slovenskem a Spojenými státy americkými na Ministerstvu zahraničních věcí USA, v Pentagonu i v Radě národní bezpečnosti, kde představitelé USA dali slovenským zástupcům zcela jasně najevo, že se SR se v první vlně rozšíření NATO nepočítá.⁵⁸

Jednou z klíčových událostí v integraci Slovenska do Severoatlantické se stalo referendum o vstupu SR do NATO v roce 1997. Už jeho samotné vyhlášení zpochybnilo dosud deklarovaný jednoznačný cíl slovenské vlády, a to vstup do NATO. Přičemž představitelé Aliance se podivili i nad formulací otázek v referendu. Občané se měli vyjádřit nejen ke vstupu, ale i k tomu, zda souhlasí s rozmístěním jaderných zbraní a cizích vojsk na území SR. Přitom NATO už koncem roku 1996 vyhlásilo, že nemá zájem ani potřebu zbraně či vojsko na území nových členů rozmisťovat. Zcela zřejmou se tak stala snaha Mečiarovy vlády vyvolat v občanech SR pochybnosti o vstupu, čímž hodlala předejít předpokládanému výsledku Madridského summitu NATO – tedy nepřizvání Slovenska v první vlně rozšíření. Selhání slovenské vlády při plnění jejího programového vyhlášení tak mělo být legitimováno vůlí samotných občanů. Referendum však bylo ve finále vyhlášeno za zmařené, protože premiér Mečiar zrušil jednu z jeho otázek o přímé volbě prezidenta.⁵⁹

Reálná politika Mečiarovy třetí vlády vedla ke zhoršení vnitropolitické situace Slovenska, k demokratickým deficitům a potažmo i ke kritikám ze strany představitelů Severoatlantické aliance i Evropské unie. Úspěšná integrace do NATO se tak Slovensku začala vzdalovat.

⁵⁸ Jiří Čurda a Pavol Zatlakaj, *Cesta Slovenska do NATO. Niektoré aspekty integračného úsilia Slovenska v rokoch 1993-2002* (Bratislava: VEDA vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2003), 39-42.

⁵⁹ *Ibid.*, 48-49.

3.3 Stále intenzivnější slovensko-ruské vztahy na pozadí rozšíření NATO

Zatímco od představitelů NATO a EU chodily na Slovensko demarše, slovensko-ruské vztahy během třetí Mečiarovy vlády začaly nabývat na intenzitě. Mečiar začal naplňovat význam svého výroku: Ak nás nebudú chcieť na Západe, obrátíme sa na Východ. Na počátku intenzivních vztahů Slovenské republiky s Ruskou federací stály slovenské ekonomické zájmy.

3.3.1 Slovenské ekonomické zájmy

Mečiarova ekonomická předehra z roku 1991 našla své pokračování i v jeho třetí funkci slovenského premiéra. Vytrvale razil vizi, na jejímž základě by Slovensko mělo tvořit most mezi Východem a Západem, což by mu pomohlo v dosažení mezinárodního uznání a významu. Jeho vize byla v souladu s teorií Andreje Kortunova a Andreje Volodina, podle nichž byla takovým geopolitickým mostem mezi západní, jižní Evropou a Ruskem východní Evropa.⁶⁰ Zachycením prostorného ruského trhu by mohla svoji zeměpisnou pozici využít plně ve svůj prospěch. A to tím spíš, že její hospodářská integrace do západoevropských struktur byla podle autorů dosud značně problematická, zejména časově. Navíc by podle nich taková hospodářská spolupráce a s tím spojené společné zájmy přispěly k odstranění vžitých obav a předsudků vůči Rusku a ke zpevnění důvěry a pocitu osobní a kolektivní bezpečnosti mezi národy východní Evropy a Ruskem.

Na Slovensku měly být hlavními pilíři tohoto mostu slovensko-ruská banka, společný plynárenský podnik sjednocující všechna plynová potrubí v Evropě a zachování „slovenského monopolu“ při tranzitu ruských energetických surovin do západní Evropy.⁶¹ Takové výjimečné postavení Slovenska a jeho mimořádně dobré bilaterálně hospodářské vztahy s Ruskem by umožnily Slovensku nabídnout Západu zprostředkovatelské služby. Na základě zlepšení vztahů Slovenska s Ruskem by se zvýšil i zájem západních států o Slovensko. Mečiar po své návštěvě Ruska

⁶⁰ Andrej Kortunov a Andrej Volodin, „Contemporary Russia: National Interests and Emerging Foreign Policy Perceptions“, *Berichte des Bundesinstituts für ostwissenschaftliche und internationale Studien* 33 (1996): 18-19.

⁶¹ Alexander Duleba, „Slovensko a Rusko“, in *Slovensko 1997: Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1998*, eds. Martin Bútora a Michal Ivantyšin et al. (Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1998), 287.

s uspokojením konstatoval, že slovensko-ruské ekonomické vztahy stojí na novém začátku a tvoří je zcela nový modelový rámec.⁶²

Rusko tuto představu Slovenska o zcela ojedinělém modelovém charakteru vztahů podporovalo včetně té o jeho globálně významném ekonomickém postavení. A to i přesto, že malé Slovensko nemohlo pro Rusko představovat relevantního ekonomického partnera. Po velkých iluzích Slovenska přišlo rozčarování již začátkem roku 1995. Slovensko očekávalo, že bude výjimečným a nezpochybnitelným partnerem Ruska v jeho ropné a plynové politice směrem do západní Evropy. Slovensko chtělo, aby přes jeho celé území vedla jižní větev gigantického plynovodu Jamal-Evropa. Až šéf Gazpromu Rem Vjachirev konstatoval, že projekt plynovodu se samostatnou větví přes Slovensko vůbec nepočítá, ač premiér Černomyrdin ještě krátce předtím slovenské naděje na samostatnou větev jeho územím podněcoval.⁶³

V únoru 1995 navštívil Černomyrdin Bratislavu, kde došlo k předběžné dohodě o přípravě rusko-slovenského obchodního domu, který měl být prvním krokem k vytvoření zóny volného obchodu mezi SR a RF. Název domu Slovrusgaz naznačoval, že bude postaven na tom, že ruská strana bude za peníze utržené za dodávky plynu na Slovensko na oplátku ze slovenské strany nakupovat výrobky, čímž by se snižovala nevýhodná slovenská obchodní bilance.⁶⁴ Následovala různá další jednání mezi oběma stranami, přičemž slovenská pozapomněla na fakt, že SR má další mezinárodní závazky a povinnosti, kvůli kterým by vznik zóny volného obchodu mezi SR a RF byl více než problematický. Například členství SR ve WTO, CEFTA je zavazovalo k tomu, aby liberalizovalo obchod jen s členskými zeměmi, což RF nebyla.⁶⁵

Spojovací prvek mezi ekonomickými a politickými kroky ve slovensko-ruských bilaterálních vztazích bylo nutno hledat především v oblasti vojenské spolupráce. Tu totiž v žádném případě nelze považovat za čistě ekonomickou záležitost. Slovenská a ruská strana již v srpnu 1993 podepsaly smlouvu o vojenské spolupráci. Slovenská armáda díky ní získala možnost leteckých cvičení na území Ruské federace, to stejné cvičení platilo i pro rakety zem-zem. Dále v rámci splácení dluhu měla dostat od Ruska pět stíhaček typu MiG-29 a náhradní díly pro vojenskou techniku v částce 180 mil.

⁶² Duleba, *Slepý pragmatismus*, 13.

⁶³ Ibid., 17.

⁶⁴ Ibid., 18.

⁶⁵ Duleba, „Slovensko a Rusko“, 289.

USD. Stejně možnosti výcviku, hlavně ve vzdušném prostoru, pochopitelně na základě smlouvy získali i Rusové. Další kroky v souvislosti se jmenovanou vojenskou smlouvou následovaly podepsáním dalších dokumentů, v nichž se obě strany zavázaly poskytovat si navzájem informace o modernizačních trendech v oblasti zbraňových systémů, které patřily jinak do kategorie utajovaných informací. Těmito dohodami Armáda SR nastavila mnoho otazníků kolem své důvěryhodnosti vzhledem k perspektivě předpokládaného vstupu do NATO a úzké spolupráce s armádami dalších členských zemí Aliance. Slovenská strana tím také zpochybnila svůj závazek modernizovat výzbroj své armády v souladu s normami Severoatlantické aliance. V tomto trendu Slovensko pokračovalo další spoluprací za účelem oživení slovenského vojenského průmyslu – dohodou o vytvoření rusko-slovenského holdingu na výrobu leteckých motorů RD-35 pro ruská letadla JAK-130, dále společného rusko-slovenského podniku na opravu letecké techniky a dodávkami speciální techniky z Ruska v rámci splácení ruského dluhu, jejíž konkrétní obsah byl tajný.⁶⁶

Následovaly dohody o dodávkách vrtulníků KA-50, uvažovalo se i o dodávkách protiletadlového raketového systému S-300. Výsledkem mělo být umoření poloviny ruského dluhu vůči Slovensku, který by pak měl představovat již jen 800 mil. USD.⁶⁷

Tato strategická oblast slovenské ekonomiky tak byla jednoznačně orientovaná na spolupráci s Ruskou federací, což představovalo v rámci zahraniční politiky problém. Ze zemí Visegrádské skupiny možnosti splácení ruského dluhu dodávkami vojenské techniky využilo ještě Maďarsko, které ale na rozdíl od Slovenska dováželo ještě západní techniku, nebylo tedy orientované výhradně na Rusko. Visegrádské země se tak s výjimkou Slovenska snažily o vzájemnou koordinaci nákupů hlavně letecké techniky sledující při tom společné zájmy společného vstupu do NATO.

Navíc deblokace ruského dluhu na Slovensku probíhala přes Devín banku, která byla více než z poloviny vlastněná ruskou stranou. Názor na politické pozadí této ekonomické kauzy vyjádřil bývalý ředitel slovenské rozvědky I. Cibula. Podle něj se prostřednictvím Devín banky uplatňoval ruský vliv na Slovensku. Banka byla přímo napojená na premiéra Mečiara, který měl kontakty s předsedou správní rady banky

⁶⁶ Duleba, *Slepý pragmatismus*, 20.

⁶⁷ Wlachovský, Duleba a Lukáč, „Zahraničná politika“, 91.

S. Gorodkovem a záležitosti banky intervenoval u ruského velvyslance Zotova. Cibula proto označil Devín banku doslova za trojského koně ruských zájmů na Slovensku.⁶⁸

Stejně tak další strategická oblast slovenské ekonomiky – jaderná energetika – se dostávala do závislosti na Rusku. Již zmíněnou dohodu SR a RF o spoluúčasti Ruska na dostavbě jaderné elektrárny Mochovce ruská strana podmínila slovenským závazkem, že bude po celou dobu provozu jaderných elektráren na Slovensku odebírat ruské jaderné palivo. Přitom dostavba atomové elektrárny Mochovce měla diverzifikovat slovenské energetické zdroje vzhledem k tomu, že plyn a ropu SR odebíralo stoprocentně z Ruska. Odebíráním uranu někde jinde by Slovensko takové diverzifikace částečně dosáhlo. Závazkem ve smlouvě však měla být jeho energetická závislost na Rusku totální.⁶⁹

Navázáním intenzivních ekonomických vztahů s Ruskem chtělo Slovensko řešit svoji nelehkou hospodářskou situaci. Představa, že se stane ekonomickým mostem mezi Východem a Západem brzy vzala za své. Navíc se země ve více strategických oblastech dostala do jednostranné závislosti na Rusku.

3.3.2 Rusko stále bližším slovenským spojencem i mimo ekonomickou oblast

Vztahy Slovenska s Ruskem se mimořádně rozvíjely i mimo ekonomickou oblast. V roce 1995 již mohly stavět na 55 podepsaných mezivládních dohodách. V září roku 1996 stvrzovalo intenzivní vztahy Slovenské republiky s Ruskou federací dokonce již 120 mezivládních smluv.⁷⁰

První kontakt třetí Mečiarovy vlády s ruskou učinil v lednu 1995 slovenský ministr financí S. Kozlík v Moskvě. V únoru delegace Ruské federace Slovensku oplátila návštěvu v Bratislavě, během níž premiéři Mečiar a Černomyrdin podepsali dalších šest mezivládních dohod, mezi nimi i o bezvízovém styku mezi oběma zeměmi, o zaručení bezpečnosti šifrovacích prostředků ruské výroby využívaných na Slovensku i o spolupráci při výrobě leteckých motorů pro JAK-130. Dohodnuta byla i spoluúčasť Ruska na dobudování jaderné elektrárny Mochovce. Ve finále návštěvy se premiér

⁶⁸ Duleba, „Slovensko a Rusko“, 292.

⁶⁹ Duleba, *Slepý pragmatismus*, 22.

⁷⁰ Miroslav Wlachovský, Alexander Duleba a Pavol Lukáč, „Zahraničná politika Slovenskej republiky“, in *Slovensko 1996: Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997*, ed. Martin Bútora et al. (Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1997), 90.

Černomyrdin s uznáním vyslovil o Vladimíru Mečiarovi, poblahopřál mu ke znovuzvolení a ocenil jeho příkladnou spolupráci s Rusy.⁷¹

Následovala další jednání delegací různých ministerstev obou zemí, která řešila zadluženost bývalého SSSR a RF vůči SR, spolupráci v plynárenském, obranném i vojenském průmyslu i jaderné energetice. V květnu 1995 Mečiar navštívil spolu s prezidentem Kováčem Moskvu při příležitosti 50. výročí ukončení druhé světové války. Přitom se neoficiálně setkal s tajemníkem Rady bezpečnosti RF Lobovem, s ministrem financí Michajlovem i s premiérem Černomyrdinem. Premiéři spolu zpracovali společný návrh na odepisování ruského dluhu bývalého SSSR. Tentýž rok v říjnu vycestoval Mečiar na oficiální návštěvu Ruska, kde s premiérem Černomyrdinem podepsal další mezivládní dohody. Během této návštěvy se ještě stihl vyjádřit i k rozšíření NATO – slovenská vláda s ním podle něj „zatím“ stále počítala. Přitom nastínil i možnost, podle které by se NATO v budoucnu transformovalo na celoevropskou organizaci, v níž by mohly být státy členské i kooperující. Nejlépe, kdyby se rozplynulo v OBSE, což by bylo i v souladu s Kozyrevovou doktrínou a současně i v souladu se slovensko-ruskou smlouvou z roku 1993.⁷²

V únoru 1996 premiér Mečiar v rozhlasovém rozhovoru řekl, že vstup do NATO není žádnými závdoky o to, kdo tam bude první. Současně dodal, že Slovensko ani nechce, aby Rusko bylo vyloučeno z bezpečnostních struktur.⁷³ Ruský velvyslanec v SR S. Jastržemskij v rozhovoru pro MF Dnes zhodnotil průběh slovensko-ruských vztahů velmi pozitivně, ocenil vysokou dynamiku vzájemných vztahů se Slovenskem. Mečiara dal jako příklad dalším evropským lídrům pro jeho postoj k rozšiřování NATO, podle nějž nebylo možné budovat evropskou bezpečnost na úkor Ruska.⁷⁴ Na kritiku Slovenska Západem za porušování demokratických zásad, reagoval podporou Mečiarově vládě. Slovenská republika jako suverénní stát měla podle něj právo na to, dělat věci po svém, což neznamenalo nedemokraticky, ale jenom jinak. Rusko jí v tom rozumělo, podporovalo ji, a Západ jí naopak nerozuměl a ani neměl žádné právo jí cokoli odpírat.⁷⁵ Jastržemskij tak zahrál na strunu slovanské vzájemnosti, podle které měli Rusové a Slováci k sobě blízko pro svoje slovanství, ke kterému se obě strany

⁷¹ Mesežnikov, „Vnútropolitický vývoj a politická scéna SR v roku 1995“, 36.

⁷² Alexander Duleba, *Slepý pragmatizmus*, 29.

⁷³ Leško, „Príbeh sebadiskvalifikácie“, 43.

⁷⁴ Mesežnikov, „Vnútropolitický vývoj a politická scéna SR v roku 1995“, 37.

⁷⁵ Duleba a Hirman, *Rusko na konci*, 169.

odvolávaly předtím i později vícekrát. Idea slovanské vzájemnosti se ve slovanských zemích SVE stávala nástrojem zahraniční politiky. Rusko se jí pokoušelo využívat i na Slovensku. A spolu s populismem slovenského premiéra V. Mečiar to byl nástroj vcelku účinný. Mečiar, vědom si rozdílných nálad ve slovenské společnosti ohledně bezpečnostních záruk země, dokázal na občany Slovenska svými výroky v duchu slovanské vzájemnosti působit.

V jednom z mnohých průzkumů veřejného mínění na Slovensku občané na otázku, kdo je pro jejich zemi bezpečnostní zárukou, kdo by jí přišel na pomoc, dokonce více než v 16 % odpověděli, že by to bylo Rusko. V tom se Slováci velmi odlišovali od ostatních národů z postkomunistických zemí, kde obecně panovala vůči Rusům značná nedůvěra. Tato nálada na Slovensku neunikla ani ruské straně, a tak S. Jastržemskij mohl s uspokojením prohlásit, že na Slovensku nevládne tak jako jinde rusofobie, naopak, že mnozí Slováci jsou „nakaženi“ velice příjemnou rusofilii.⁷⁶ Tato tolerance Slováků vůči Rusům se promítala i do koncepce zahraniční politiky slovenské vlády vedené Mečiar, přičemž důraz byl kladen zejména na národní suverenitu, vyzdvihování toho, že Slovensko dělá věci jinak a po svém, na což má jako suverénní stát právo.

V únoru 1996 přicestoval na Slovensko nový ruský ministr zahraničí J. Primakov. Ten zatím poté, co vystřídal Kozyreva, navštívil pouze některé ze států SNS a seznámil se na neutrální půdě v Helsinkách se svým americkým partnerem W. Christopherem. Slovensko tak bylo mimo SNS prvním místem jeho oficiální návštěvy, což zahraniční pozorovatelé vyhodnotili jako projev velkého zájmu RF o rozvoj vztahů se SR v souvislosti s pokusem o blokování rozšíření NATO.⁷⁷ Primakov tak činil v souladu se svojí novou doktrínou ruské zahraniční politiky. Ta vycházela z teze, že Rusko sice nemůže dosáhnout velmocenského postavení, jaké mělo za éry SSSR, ale může se významným způsobem podílet na tvorbě multipolárního světa a stát se jedním z center světové politiky. Primakov stanovil dvě hlavní oblasti napětí mezi Ruskem a Západem, a to rozšiřování NATO a přístup Západu k integračním procesům v SNS.⁷⁸ Rusko demonstrovalo, co vše hodlá udělat v případě, že by rozšiřování NATO bylo pouze jednostranným aktem, v němž by nebyly zohledněny jeho požadavky. Mezi

⁷⁶ Leška, *Slovensko 1993-2004*, 74.

⁷⁷ Wlachovský, Duleba a Lukáč, „Zahraniční politika“, 90.

⁷⁸ Duleba a Hirman, *Rusko na konci*, 53-54.

nimi byl i jeden týkající se přímo rozvoje hospodářských vztahů se zeměmi střední Evropy s cílem zachovat ruský vliv v regionu. Asymetrickou odpovědí Ruska na východní vojenskou expanzi NATO měla být jeho hospodářská expanze na Západ, především do regionu střední Evropy.⁷⁹ Na jejím základě by země, které by odmítly členství v NATO, měly být zvýhodněny v hospodářských vztazích s Ruskem, což ovšem platilo i naopak, tedy že ty země, které by členství v NATO přijaly, by byly znevýhodněny.

Počátkem roku 1996 navštívila Ruskou federaci delegace SIS vedená ředitelem I. Lexou. SIS byla podezíraná z účasti na únosu prezidentova syna Kováče mladšího do Rakouska a navíc poprvé v tom roce nebyla pozvaná na schůzku tajných služeb zemí Visegrádské skupiny. V červnu ruská federální služba bezpečnosti oplatila slovenské SIS návštěvu a v září ředitel Služby zahraniční rozvědky RF generál Trudnikov jednal s ředitelem Lexou, přičemž se dohodli na prohloubení spolupráce mezi oběma službami.⁸⁰ Od roku 1995 Slováci umožnili ruské rozvědce působit ze svého území a bylo evidentní, že Rusko hodlalo využívat Slovensko jako informační kanál k získávání zpráv o NATO. Vedle spolupráce SR a RF při zpravodajské činnosti byla velmi rozporuplná i spolupráce při vývoji společných šifrovacích systémů a metod.⁸¹

V průběhu roku 1997 ruská strana reagovala na předchozí rétoriku některých členů slovenské vládní koalice o možné neutralitě Slovenska a nabídla zemi garance v případě, že by se k tomuto kroku rozhodla. Předseda Státní dumy Ruské federace G. Selezňov šel dokonce až tak daleko, že nevyloučil ani možnost budoucího připojení Slovenska ke svazku postsovětských států – SNS.⁸²

Čím více Slovenská republika prohlubovala spolupráci s Ruskou federací, tím více se vzdalovala integraci do západních bezpečnostních struktur. Na kritiku Slovenska ze strany Západu odpovídalo Rusko podporou a Slovensko se tak k němu stále víc přibližovalo. Rusko se postupně stávalo alternativou slovenské integrace do NATO.

⁷⁹ Ibid., 57.

⁸⁰ Wlachovský, Duleba a Lukáč, „Zahraničná politika“, 91.

⁸¹ Čurda a Zatlakaj, *Cesta Slovenska*, 51-52.

⁸² Wlachovský a Marušiak, „Hlavné trendy“, 243.

4. Zhodnocení vlivu slovensko-ruských vztahů na neúspěch Slovenska v integraci do NATO

Dne 8. července 1997 proběhl v Madridu summit Severoatlantické aliance. Generální tajemník NATO J. Solana na něm oznámil, že představitelé států a vlád souhlasí s pozváním České republiky, Maďarska a Polska ke vstupním rozhovorům s NATO. Slovenská republika tedy přizvána nebyla, ačkoliv zpočátku patřila do skupiny nejžhavějších kandidátů. Dne 16. prosince NATO podepsalo protokoly o vstupu s Českou republikou, Maďarskem a Polskem, protože je shledalo připravené splnit povinnosti člena Aliance.⁸³

Slovensko navíc nebylo jmenováno ani mezi kandidáty druhé vlny rozšíření. Jako důvody byly na summitu zmíněny hlavně jeho demokratické deficity a nestabilní vnitropolitická situace. Jako neméně zanedbatelný důvod však lze označit i jeho nezodpovědné balancování mezi východním a západním směrem zahraniční politiky za účelem získat pro sebe co největší prospěch.⁸⁴ Sem patří i nadstandardní slovensko-ruské vztahy. Postoj Mečiarovy vlády k Ruské federaci se sice slučoval se snahou hlavních států Severoatlantické aliance, aby Rusko nezůstalo izolováno. Nicméně konkrétní kroky Slovenska tímto směrem byly v mnoha případech označovány za doslova protizápadní. Od ostatních zemí středoevropského regionu se totiž vzájemné aktivity Slovenska s Ruskem odlišovaly množstvím, charakterem, rozsahem a v neposlední řadě i rétorikou, která je provázela.⁸⁵

Názor, že hlavní příčinou slovenského integračního neúspěchu byl Vladimír Mečiar osobně a tzv. třetí cesta jeho vlády, na níž měl velký podíl i vztah vládních představitelů k Rusku, byl zmiňován nejen na Slovensku ale i v zahraničí. Příkladem je třeba vyhlášení duhové koalice slovenských stran KDĽ, DÚ, DS, SDSS a SZS v červenci 1997, které z vyřazení Slovenska z první vlny rozšíření obvinilo Mečiara a jeho vládní koalici. Kritizovalo ji za autokracii, mafiánství a chaos stejně jako za

⁸³ „Final Communiqué: Ministerial Meeting of the North Atlantic Council held at NATO Headquarters, Brussels“, Official Site of the NATO,
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25439.htm?selectedLocale=en (staženo 29. 11. 2010)

⁸⁴ Břetislav Dančák, „Geneze spolupráce ve střední Evropě“, in *Integrační pokusy ve středoevropském prostoru II.*, ed. Břetislav Dančák et al. (Brno: Masarykova univerzita, 1999), 33.

⁸⁵ Vladimír Leška, *Slovensko 1993-2004*, 87.

přílišné ekonomické a politické propojení s Ruskem zakotvené v množství smluv, jež byly v přímém rozporu se snahou Slovenska o začlenění do NATO.⁸⁶

Bezpečnostní politika Slovenska se tvořila na pozadí jeho ekonomické situace, protože jednou z nejvýznamnějších součástí celkové bezpečnosti státu je i ekonomická bezpečnost. Stát, jehož hospodářství špatně funguje a prosperuje, se potýká i se sociálním napětím a vnitropolitickou nestabilitou, která z toho plyne. Slovensko ve snaze zlepšit svoji ekonomickou situaci vsadilo vše na intenzivní vztahy s Ruskou federací. Avšak iluze o výjimečných ekonomických vztazích s Ruskem začala postupně vyprchávat. Mohly za to neuskutečněné plány na oživení obchodu v rámci bývalé RVHP pomocí slovensko-ruské banky, či na výlučné postavení Slovenska coby hlavního tranzitéra ruského plynu a ropy do Evropy, nebo i na vznik společného plynárenského podniku koordinujícího prodej ruského plynu po celé Evropě. Navíc byla slovenská ekonomika v polovině devadesátých let ve stále se prohlubujícím deficitu zahraničního obchodu, na čemž se podílela i jednostranná závislost Slovenska na ruských surovinách.⁸⁷ Zájem Mečiarovy vlády o Rusko se tak postupně zúžil na politickou linii. Souběžně s tím, když se ze strany Západu začaly ozývat hlasy kritizující demokratické deficity na Slovensku i jeho nejednoznačné kroky na cestě k integraci do NATO, se Rusko postupně stávalo stále bližším slovenským spojencem. Bylo to totiž plně v souladu s jeho strategií zabránit rozšíření NATO a uchovat si svůj vliv ve střední Evropě. Mečiarova specifická cesta do západních struktur spolu s vizí Slovenska coby mostu mezi Východem a Západem této ruské strategii vyhovovala. Rusko Mečiaru ve způsobu jeho politiky podporovalo - stal se vyzdvihovaným přítelem Ruska. Známa jsou v této souvislosti slova ruského prezidenta Jelcina, která řekl na sklonku období třetí Mečiarovy vlády: „Chceme, velmi chceme, abyste vyhrál volby... Nás v Moskvě těší, že v rámci Evropy tvrdě usilujete o orientaci na svoji bezpečnost, na přátelství s Ruskem.“⁸⁸

Oficiální verze důvodů, kvůli kterým bylo Slovensko vyřazeno z první vlny, hovořily o demokratických deficitech a nestabilní vnitropolitické situaci země. Avšak i mnohé aktivity Slovenska vůči Rusku byly hodnoceny jako protizápadní a neslučující se

⁸⁶ Ján Čarnogurský, předseda Křesťanskodemokratického hnutí (KDH), Eduard Kukan, předseda Demokratické unie (DÚ), Ján Langoš, předseda Demokratické strany (DS), Jaroslav Volf, předseda Sociálnědemokratické strany Slovenska (SDSS), Zdenka Tóthová, předsedkyně Strany zelených Slovenska (SZS), „Vyhlásenie dúhovej koalície“, *SME*, 11. 7. 1997.

⁸⁷ Duleba, „Desať rokov slovenskej východnej politiky“, 15-16.

⁸⁸ Wlachovský a Marušiak, „Hlavné trendy“, 243.

s integrací do NATO. Začaly v prvé řadě po ekonomické linii, ale postupně přešly do politické linie. Intenzita slovensko-ruských vztahů se lišila od postoje sousedních zemí středoevropského regionu vůči Rusku. Pro Rusko se staly nástrojem jeho snahy zabránit rozšíření NATO.

4.1 Role Vladimíra Mečiara

Jak již bylo řečeno, hospodářská nestabilita země souvisí i s nestabilitou vnitropolitickou. Taková situace nahrává zejména populistickým politikům, kteří jí spolu s notnou dávkou nacionalismu využívají ve svůj prospěch.⁸⁹ Toto konstatování se týkalo i Vladimíra Mečiara. Ten stál v čele vlády Slovenské republiky v období rozdělení federace, stejně jako v době, kdy si země začala budovat svoji svébytnou pozici na mezinárodní scéně. Období jeho třetí vlády bylo klíčové pro integraci Slovenska do NATO, která v té době skončila neúspěchem, neboť země byla vyřazena z první vlny rozšíření Aliance. Mečiar coby tehdejší premiér měl na neúspěchu svůj podíl.

Vnímání Slovenska ze strany západních partnerů poškozoval svým silně konfrontačním tónem a autoritářskými projevy na domácí politické scéně. Potvrzovala to návštěva ministra zahraničních věcí USA R. Hoolbrooka na Slovensku v roce 1995, který se během ní vyjádřil i k rozšíření NATO. Podle něj USA podporovaly vstup SR do NATO, ale současně připomněl, že konfrontační tón ve vnitřní politice Slovenska by mohl ovlivnit vstup země do NATO. Měl přitom na mysli vyhocené spory premiéra Mečiara s prezidentem Kováčem, ale i další porušování demokratických pravidel vůči opozici, médiím.⁹⁰

Mečiar však tuto i další výstrahy přehlížel a veřejně je nejen zlehčoval, ale také interpretoval po svém, často nepravdivě. Jako třeba v případě jeho tvrzení, že věděl o tom, že se Slovensko nedostane do NATO v prvním kole rozšíření, jelikož se na tom dohodly Spojené státy americké a Ruská federace. Přitom ruský premiér Černomyrdin i americká ministryně zahraničních věcí M. Albrightová toto tvrzení veřejně vyvrátili a prohlásili, že taková dohoda mezi Ruskem a USA nikdy nebyla.⁹¹ V mnohém premiér jednal schizofrenicky, když veřejně tvrdil, že prioritou Slovenska je integrace do

⁸⁹ Vladimír Leška, „Slovensko: determinanty bezpečnostní politiky“, *Mezinárodní vztahy* č. 4 (1994): 88-93.

⁹⁰ Leško, „Príbeh sebadiskvalifikácie“, 31.

⁹¹ *Ibid.*, 64.

západních bezpečnostních struktur, ale přitom připouštěl i jiné alternativy. Jednou z nich mohla být i již zmiňovaná neutralita Slovenska bezpečnostně garantovaná Ruskem. Autory myšlenky o neutralitě Slovenska přitom byli výhradně poslanci stran Mečiarovy vládní koalice.⁹²

V této souvislosti stojí za zamyšlení to, do jaké míry Mečiarovi samotnému vyhovovalo, že kroky, které nechtěl udělat sám, za něj udělal někdo jiný. Soudit tak lze z toho, že se proti podobným veřejným vyhlášením, které zpochybňovaly nastavený směr zahraniční politiky jeho vlády, nikterak neohradil, nedistancoval se od nich. Jeho strategií tak bylo vždy si ponechat otevřené dveře, ať je to kamkoliv.⁹³

Další takové dvojjaké stanovisko projevil slovenský premiér při schůzce s náčelníkem generálního štábu ruské armády Kolesnikovem. Prohlásil, že Slovensko má zájem o budování jednotného bezpečnostního systému a vzápětí dodal, že chce vstoupit do NATO. Ovšem tyto dvě varianty se navzájem vylučovaly, když jednotný bezpečnostní systém předpokládal zánik NATO.⁹⁴

V souladu se svým principem ekonomika nade vše začal Mečiar budovat intenzivní slovensko-ruské vztahy. Rusové rozpoznali v Mečiarovi politika podobného ražení, jakým se vyznačovali mnozí ve vedení Ruské federace. Rusko si od roku 1993 začalo tvořit vlastní způsob politického a hospodářského pořádku. Ten spočíval ve zformování superprezidentského režimu, marginalizaci parlamentu i opozice apod. Tento model byl Mečiarovi a jeho vládě velmi blízký a dostalo se mu za to i otevřené podpory ze strany Ruska. Rusové se chopili možnosti zasahovat do středoevropského regionu a procesu rozšíření NATO skrze Slovensko. Mečiarova vláda postupně začala ze slovensko-ruských vztahů tvořit zahraničněpolitickou alternativu k integraci Slovenska do západních struktur.⁹⁵

Stejně tak zapůsobilo i zmařené slovenské referendum o vstupu do NATO. Rusové to vnímali ve smyslu, že to Mečiar udělal záměrně, aby referendum řádně

⁹² Mária Hlucháňová, „Vstup do NATO v slovenskom parlamente“, in *Slovensko v šedej zóne? Rozširovanie NATO, zlyhanie a perspektívy Slovenska*, eds. Martin Bútora a František Šebej et al. (Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1998), 98.

⁹³ Juraj Alner, „Integračné procesy na Slovensku“, in *Slovensko 1997: Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1998*, eds. Martin Bútora a Michal Ivantyšyn et al. (Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1998), 247-248.

⁹⁴ Leško, „Príbeh sebadiskvalifikácie“, 59.

⁹⁵ Alexander Duleba, „Desať rokov slovenskej východnej politiky: hlavné omyly a poučenia“, *Listy SFPA* 7, č. 1 (2003):15-16.

neproběhlo a nemohlo tak dojít ke kladnému vyjádření Slováků pro vstup. To ruší televizní zpravodajové vyhodnotili jako úspěch zahraniční politiky Ruska. Podle Leška tak v tomto případě premiér Mečiar jednal v podstatě jako ruský agent.⁹⁶

Stála za tím i Mečiarova vnitropolitická mocenská kalkulace – pevnou vazbou na Ruskou federaci s jejím vlastním způsobem „demokracie“ Slovensku z této strany nehrozily žádné demarše kvůli neuspokojivému vývoji demokracie v SR. Naopak ze strany Západu taková kritika přicházela, aniž by brala v úvahu slovenská „specifika“. A Mečiar v tom s nelibostí viděl snahu Západu zasahovat do vnitřních záležitostí svébytného Slovenska.⁹⁷

Mečiar razil tezi o Slovensku coby mostu mezi Západem a Východem s důrazem na specifickou a výjimečnost geopolitické polohy Slovenska a současně i slovensko-ruských vztahů. Na jejich začátku stála právě ekonomická situace země a její vztahy s Ruskem se začaly intenzivně rozvíjet právě po ekonomické linii. Duleba nazývá tyto vztahy holým ekonomickým pragmatismem, přičemž ale zdůrazňuje rozdíl mezi Mečiarovým vládním pragmatismem v ekonomických vztazích s Ruskem a skutečným pragmatismem. Ten první totiž obsahuje riziko politických závazků v bilaterálních vztazích, kdežto ten druhý je minimalizuje. Tím spíš, když ani Rusko se podle něj nenaučilo ve svých bilaterálních vztazích oddělovat ekonomiku od politiky, a to zvláště v případě postsovětských a postsocialistických zemí.⁹⁸

Mečiarova vláda v souvislosti s přeceňovaným geopolitickým postavením Slovenska brzy narazila na realitu – západní Evropa o tak „výhodně“ situovanou zemi neprojevovala náležitý zájem, což vedlo mnohé vrcholné představitele SR v čele s Mečiarem k různým nepředloženým výrokům, kterými chtěli demonstrovat, že Slovensko také může klidně prodat svoji skvělou geopolitickou polohu jinde. Například po demarších z Evropské unie se Mečiar nechal slyšet, že ne Slovensko potřebuje EU, ale naopak EU potřebuje Slovensko.⁹⁹

Z výše uvedeného vyplývá, že Vladimír Mečiar sehrál velmi významnou roli v integračním neúspěchu Slovenska. On osobně stál i za budováním intenzivních vztahů

⁹⁶ Leško, „Príbeh sebadiskvalifikácie“, 73.

⁹⁷ Ivo Samson, *Integrácia Slovenska do bezpečnostného systému Západu* (Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 1996), 57.

⁹⁸ Duleba, *Slepý pragmatismus*, 12-15.

⁹⁹ Samson, *Integrácia Slovenska*, 47.

SR a RF. Počátečním důvodem k tomu byla jeho teze – ekonomika nade vše. To bylo zakotveno i v programovém prohlášení jeho třetí vlády, které zmiňovalo slovensko-ruské vztahy jen za účelem rozvoje vzájemně výhodné ekonomické spolupráce. Avšak časem se ukázalo, že vztahy s takovou intenzitou, s jakou je provozovala Mečiarova vláda, nešlo zúžit jen na ekonomickou rovinu, protože pronikaly dost podstatným způsobem i do politické a bezpečnostní agendy země.

Zásadní na celé věci byl i způsob jednání premiéra Mečiara a kroky jeho vlády na domácí vnitropolitické scéně, které se vyznačovaly porušováním demokratických zásad. Mečiar sám vystupoval jako nedůvěryhodný populistický a autoritářský politik. Odpovědi byly demarše ze strany států EU i NATO a Mečiarův kabinet si uvědomil, že vyhlídky na úspěšnou integraci do západních struktur jsou minimální. Jeho vlastní domácí mocenské zájmy převládly nad dlouhodobými zájmy státu. Reagoval na to tak, že postupně začal přesvědčovat sebe i budoucí voliče o tom, že Slovensko se vlastně bez NATO docela dobře obejde. A že západní bezpečnostní model vlastně ani neodpovídá slovenským potřebám.¹⁰⁰ To bylo plně v souladu s ruskou představou o nové bezpečnostní architektuře Evropy. Čím víc kritiky přicházelo na Slovensko ze Západu, tím více podpory a pochval se Slovensku dostávalo z ruské strany. Mečiar to vyhodnotil svým osobitým stylem. Podle něj bylo Slovensko založeno na pragmatických základech a nikoliv na kopírování tradičních západních struktur. Šlo tedy svou vlastní cestou. Podle Mečiara tak bylo zcela v pořádku, že moc na Slovensku byla koncentrována výhradně v jeho rukou, že byla zcela potlačena opozice, že byly zneužívány tajné služby, privatizace, porušovány zákony, ústavnost atd. A nejen podle něj, i ruská strana na takovém stylu vlády neviděla nic špatného, ale pouze snahu Slovenska dělat věci po svém. Rusko pro to mělo své pochopení, neboť to byl v podstatě i jeho model politiky. Navíc Rusko demonstrovalo svou přímou politickou podporu alternativnímu modelu transformace v jedné ze zemí středoevropského prostoru. Vladimír Mečiar se pro ně stal garantem dobrých slovensko-ruských vztahů.

¹⁰⁰ Duleba, Hirman, *Rusko na konci*, 167-168.

5. Závěr

Slovensko si po svém vzniku muselo budovat svoji novou pozici na mezinárodním poli. Vzhledem k absenci dlouhodobé státnosti neměla jeho zahraniční politika na co navázat a nevyhnulo se tak mnohým politickým a diplomatickým chybám. Zejména v období třetí vlády Vladimíra Mečiara příliš podléhalo iluzi o své výjimečné geostrategické poloze s doslova celoevropským rozměrem, z níž by mohlo získat maximální prospěch. Deklarovaná bezpečnostní priorita Mečiarova kabinetu, již byla snaha o vstup do Severoatlantické aliance, se neslučovala s reálnými kroky vlády v oblasti vnitřní, zahraniční i bezpečnostní politiky, ani v oblasti hospodářské a energetické. Slovensko bylo z první vlny rozšíření NATO vyřazeno. Hypotéza práce předpokládala, že svůj podstatný podíl na tom měly i intenzivní slovensko-ruské vztahy za premiéra Vladimíra Mečiara. Z práce vyplynulo, že tomu tak je.

Na počátku nadstandardních slovensko-ruských vztahů stál ekonomický zájem ze strany Slovenska. Ten byl jednostranný, protože po hospodářské stránce bylo Slovensko pro Rusko partnerem zanedbatelným. Co však pro ruskou stranu svůj nezanedbatelný význam mělo, byl politický rozměr vztahů zejména v kontextu středoevropském. Dotýkaly se totiž evropské bezpečnostní architektury a pro Rusko tedy neměly jen bilaterální význam. Slovensko bylo pro Rusko vhodným nástrojem pro jeho snahu zabránit rozšíření NATO. Dalo by se říct, že Rusko si Slovensko „pěstovalo“ jako důkaz pro ostatní země SVE v tom smyslu, že jejich obavy z Ruska jsou zbytečné a nemusejí se kvůli nim začleňovat do NATO. A navíc, že by větší spoluprací s Ruskem mohly získat mnohé výhody, podobně jako Slovensko. Právě tímto způsobem kalkuloval i Mečiarův kabinet, který i přes deklarovaný fakt nejprospěšnější orientace západním směrem, nehodlal promarnit možnosti, které nabízel východní ruský partner.

Mečiarův vládní pragmatismus v ekonomických otázkách se však nevyhnul rizikům s ním spojeným, a to závazkům v bilaterálních vztazích s Ruskem. Výsledkem se stala jednostranná slovenská stoprocentní závislost na ruských strategických surovinách. Ta členy NATO znepokojovala stejně jako jednostranná orientace SR na RF v oblasti zbrojního průmyslu. Spolupráce slovenských a ruských tajných služeb a vůbec množství a rozsah mezivládních kontaktů obou zemí provázené specifickou rétorikou premiéra Mečiara působily doslova protizápadně. Velká slovensko-ruská politická smlouva ze srpna 1993 Slovensko zavazovala k tomu nepodporovat žádnou

regionální bezpečnostní organizaci, kam podle Ruska patřilo i NATO. Smlouva se tak vlastně stala alternativou k deklarovanému vstupu do NATO. Mečiarova „specifická“ vnitřní i zahraniční politika se setkávala se stále větší kritikou ze strany Západu. On na to reagoval o to větším obratem k Rusku, aby dokázal, že má možnost vlastní volby. Na svébytnost Slovenska totiž on i jeho nacionalisticky laděná koalice kladly důraz. Důsledkem takové politiky se posléze stala vyhlášení vlády o zvažované neutralitě země s možností bezpečnostních garancí ze strany Ruska, stejně jako i prohlášení o možnosti budování jednotného bezpečnostního systému předpokládajícího ovšem i rozpad NATO. To se rozhodně neslučovalo s deklarovanou snahou o integraci Slovenska do Severoatlantické aliance.

Rusko plně využilo politické kontroverze mezi Slovenskem a Západem k tomu, aby se pokusilo znovu, když ne plně tak alespoň částečně, obnovit svůj někdejší politický vliv ve středoevropském prostoru.

Zlomovým pro slovensko-ruské vztahy se stal až rok 1998. Na Slovensku na podzim proběhly nové volby a Mečiarova vláda svoji pozici již neobhájila. Stejně tak došlo ke změnám ve vládě i v Rusku. Zásadní političtí partneři a premiérové obou zemí Vladimír Mečiar a Viktor Černomyrdin, kteří patřili k hlavním architektům slovensko-ruských vztahů, ze svých funkcí odstoupili. Nová slovenská vláda chtěla změnit pozici SR na mezinárodní scéně, a proto i slovensko-ruské vztahy postavila do nové roviny ekonomické důležitosti. I na základě toho se jí podařilo splnit integrační kritéria, i když to nebylo snadné a nezáviselo to jen na samotné nové slovenské vládě.

6. Summary

Slovakia had to build its new position in the international situation after its foundation. It had the absence of long-term statehood and that is why its foreign policy could not continue. Especially in the period of the third government of Vladimír Mečiar Slovakia give in to illusion of its unique geo-strategic position, with pan-European importance, from which it could get the benefit. Declared priorities of Meciar's cabinet, which was to join the North Atlantic Alliance, inconsisted with real actions of the government's domestic, foreign and security policy or the economic and energy. Slovakia was eliminated from the first wave of NATO enlargement. Hypothesis of work supposed that Slovak-Russian relations under Prime Minister Vladimír Mečiar involved in this. The work demonstrated that this is so.

At the beginning of the exceptional Slovak-Russian relations was an economic interest of Slovakia. Interested was one-sided, because Slovakia was not important economic partner for Russia. But from policy view was Slovakia for Russia very important, especially in the context of Central Europe. Slovakia was the appropriate instrument for Russia for its efforts to prevent the expansion of NATO. You could say that Russia “grown” Slovakia as evidence for the other Central Europe countries in the sense that their fear of Russia is unnecessary and they do not have to integrate to NATO. And in addition they would to get bigger advantages through collaboration with Russia as Slovakia. This way calculated Mečiar’s government too.

Mečiar government's pragmatism in economic matters did not avoid the risks associated with it. Result was a unilateral Slovak dependence on Russian strategic raw materials. The NATO members were afraid of one-sided orientation of the SR on the RF in the defense industry. The cooperation of Slovak and Russian secret services, amount and range intergovernmental contacts between two countries, specific rhetoric of Mečiar appeared to anti-western. Great Slovak-Russian political treaty of August 1993 Slovakia oblige not to promote a regional security organization like NATO. The political treaty was an alternative to integration to NATO. Meciar's "specific" domestic and foreign policy was criticized from the West. Mečiar responded by increasing the return to Russia to prove that he has to make their own choices. Result of this policy was government statement of neutrality or statement of making security system without NATO. It was incompatible with the declared aim of integration of Slovakia into the

Alliance. Russia has used the political controversy between Slovakia and the West to be tried to restore its political influence in Central Europe.

Breakthrough year for Slovak-Russian relations was the year 1998. After the autumn elections Slovakia got new government as well as Russia. The new Slovak government wanted to change the position of Slovakia on international scene, and therefore the Slovak-Russian relations was put into the new level of economic importance. Also due to the fact Slovakia met integration criteria.

7. Použitá literatura

Primární zdroje

- Čarnogurský Ján, předseda KDH, Kukan Eduard, předseda DU, Langoš Ján, předseda DS, Volf Jaroslav, předseda SDSS, Tóthová Zdenka, předsedkyně SZS, „Vyhlásenie dúhovej koalície“, *SME*, 11. 7. 1997.
- „Final Communiqué: Ministerial Meeting of the North Atlantic Council held at NATO Headquarters, Brussels“, Official Site of the NATO, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25439.htm?selectedLocale=en (staženo 29. 11. 2010)
- František Škvrnda a Peter Weiss, *Zahraničná a bezpečnostná politika SR v dokumentoch, I. časť praktikum* (Bratislava: Ekonóm, 2004).
- „Partnership for Peace: Invitation Document“, Official Site of the NATO, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_24468.htm (staženo 20. 10. 2010).
- „Programové vyhlásenie vlády SR od 13. 12. 1994 do 30. 10. 1998“, Official Site of the Úrad vlády SR, <http://www.vlada.gov.sk/1163/programove-vyhlasenie-vlady-sr.php> (staženo 25. 10. 2010).
- „Study on NATO Enlargement“, Official Site <http://www.nato.int/docu/basicxt/enl-9501.htm> (staženo 20. 10. 2010).
- Štefan Šebesta, ed., *Euroatlantické partnerstvo. NATO v dokumentoch z rokov 1990 – 1999* (Bratislava: Výskumné centrum SFPA, 2000).
- „The Alliance's New Strategic Concept“, Official Site of the NATO, http://www.nato.int/cps/en/SID-B7E8F3B0-6A91AE48/natolive/official_texts_23847.htm? (staženo 20. 10. 2010).
- „The North Atlantic Treaty“, Official Site of the NATO, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm (staženo 20. 10. 2010)

Sekundární zdroje

- Aler Juraj, „Integračné procesy na Slovensku“, in *Slovensko 1997: Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1998*, eds. Martin Bútora a Michal Ivantyšin et al. (Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1998).
- Bucharin Nikolaj, „Rossija: Povорот v storonu vostočnoj Jevropy?“, *Observer* 29, č. 25 (1993), <http://www.rau.su/observer/> (staženo 25. 10. 2010).

- „Cesta Slovenska do NATO“, Official Site of the Ministerstvo zahraničných vecí SR, http://www.foreign.gov.sk/sk/zahranicna_politika/slovensko_v_nato-cesta_slovenska_do_nato (staženo 20. 10. 2010).
- Čurda Jiří a Zatlkaj Pavol, *Cesta Slovenska do NATO. Niektoré aspekty integračného úsilia Slovenska v rokoch 1993-2002* (Bratislava: VEDA vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2003).
- Dančák Břetislav, „Geneze spolupráce ve střední Evropě“, in *Integrační pokusy ve středoevropském prostoru II.*, ed. Břetislav Dančák et al. (Brno: Masarykova univerzita, 1999).
- Duleba Alexander, „Desať rokov slovenskej východnej politiky: hlavné omyly a poučenia“, *Listy SFP A* 7, č. 1 (2003).
- Duleba Alexander, *Slepý pragmatizmus slovenskej východnej politiky: Aktuálna agenda slovensko-ruských bilaterálnych vzťahov* (Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 1996).
- Duleba Alexander, „Slovensko a Rusko“, in *Slovensko 1997: Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1998*, eds. Martin Bútora a Michal Ivantýšyn et al. (Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1998).
- Duleba Alexander a Hirman Karel, eds., *Rusko na konci Jel'cinovej éry. Zahraničná a vnútorná politika, rozširovanie NATO a záujmy Slovenska* (Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1999).
- Duleba Alexander, Lukáč Pavol a Wlachovský Miroslav, *Zahraničná politika Slovenskej republiky: východiská, stav a perspektívy* (Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku – Friedrich Ebert Stiftung, 1998).
- Grajewski Andrzej, „Evropa, Rusko a tajné služby“ (1. 3. 1996), <http://www.obcinst.cz/cs/EVROPA-RUSKO-A-TAJNE-SLUZBY-c576/> (staženo 20. 10. 2010).
- „Historie vztahů mezi Českou republikou a NATO 1985-2002“, Official Site of the Informační centrum o NATO, http://www.natoaktual.cz/na_cr.asp?y=na_cr/cravztahysnato.htm (staženo 20. 10. 2010).
- Hloušek Vít a Kopeček Lubomír, „Konsolidace demokracie a hybridní režimy – slovenský a chorvatský případ“, *Středoevropské politické studie* 5, č. 4 (2003), <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=180> (staženo 20. 10. 2010).
- Hlucháňová Mária, „Vstup do NATO v slovenskom parlamente“, in *Slovensko v šedej zóne? Rozširovanie NATO, zlyhanie a perspektívy Slovenska*, eds. Martin Bútora a František Šebej et al. (Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1998).

- Holzer Jan a Kuchyňková Petra, „Jelcinovo Rusko. Případová studie nejistého režimu“, *Středoevropské politické studie* 7, č. 4 (2005): 428-455, <http://www.cepsr.com/dwnld/rusko055.pdf> (staženo 25. 10. 2010).
- Kortunov Andrej a Volodin Andrej, „Contemporary Russia: National Interests and Emerging Foreign Policy Perceptions“, *Berichte des Bundesinstituts für ostwissenschaftliche und internationale Studien* 33 (1996).
- Leška Vladimír, *Slovensko 1993-2004. Léta obav a nadějí* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2006).
- Leška Vladimír, „Slovensko: determinanty bezpečnostní politiky“, *Mezinárodní vztahy* č. 4 (1994).
- Leško Marián, „Príbeh sebadiskvalifikácie favorita“, in *Slovensko v šedej zóne? Rozširovanie NATO, zlyhania a perspektívy Slovenska*, eds. Martin Bútora a František Šebej et al. (Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1998).
- Litera Bohuslav, „Kozyrevova doktrína – ruská varianta Monroeovy doktríny“, *Mezinárodní vztahy*, č. 4 (1994).
- „Member States of the United Nations“, Official Site of the UN, <http://www.un.org/en/members/index.shtml> (staženo 20. 10. 2010).
- Mesežnikov Grigorij, „Vnútropolitický vývoj a politická scéna SR v roku 1995“, in *Slovensko 1995: Súhrnná správa o stave spoločnosti*, eds. Martin Bútora a Péter Hunčík et al. (Bratislava: Nadácia Sándora Maráiho, 1996).
- Mesežnikov Grigorij, „Vnútropolitický vývoj a politická scéna“, in *Slovensko 1996: Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997*, ed. Martin Bútora et al. (Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1997).
- Official Site of the Council of Europe in brief, <http://www.coe.int/aboutCoe/index.asp?page=47pays1europe&l=en> (staženo 20. 10. 2010).
- „Participating States“, Official Site of the OSCE, <http://www.osce.org/about/13131.html> (staženo 20. 10. 2010).
- Samson Ivo, *Integrácia Slovenska do bezpečnostného systému Západu* (Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 1996).
- „Slovensko a EÚ – vzťahy do členstva“, ABC o Európskej únii, http://www.europskaunia.sk/slovensko_a_eu_vztahy (staženo 20. 10. 2010).
- „Stručný popis základných mezníků ve vztazích mezi Českou republikou (či ještě také ČSSR a ČSFR a Evropskou unií“, integrovaný informační systém

Úřadu vlády ČR o Evropské unii, <http://www.euroskop.cz/214/sekce/odnavazani-diplomatickych-styku-po-prvni-kolo-jednani-v-rijnu-1998/> (staženo 20. 10. 2010).

- Thom Francoise, „Ruská politika vůči střední Evropě: kontinuita a současné trendy“ (1. 7. 2001), <http://www.obcinst.cz/cs/RUSKA-POLITIKA-VUCI-STREDNI-EVROPE-KONTINUITA-A-SOUCASNE-TRENDY-c640/> (staženo 20. 10. 2010).
- Wlachovský Miroslav, Duleba Alexander a Lukáč Pavol, „Zahraničná politika Slovenskej republiky“, in *Slovensko 1996: Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1997*, ed. Martin Bútora et al. (Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1997).
- Wlachovský Miroslav a Marušiak Juraj, „Hlavné trendy v zahraničnej politike“, in *Slovensko 1997: Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1998*, eds. Martin Bútora a Michal Ivantyšyn et al. (Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 1998).
- Zanegin Boris, „Rossija i NATO. Dějatelnost NATO podtverždaet chudšie opasenija“ *Observer*, č. 1-2 (1995), <http://www.rau.su/observer/> (staženo 25. 10. 2010).